

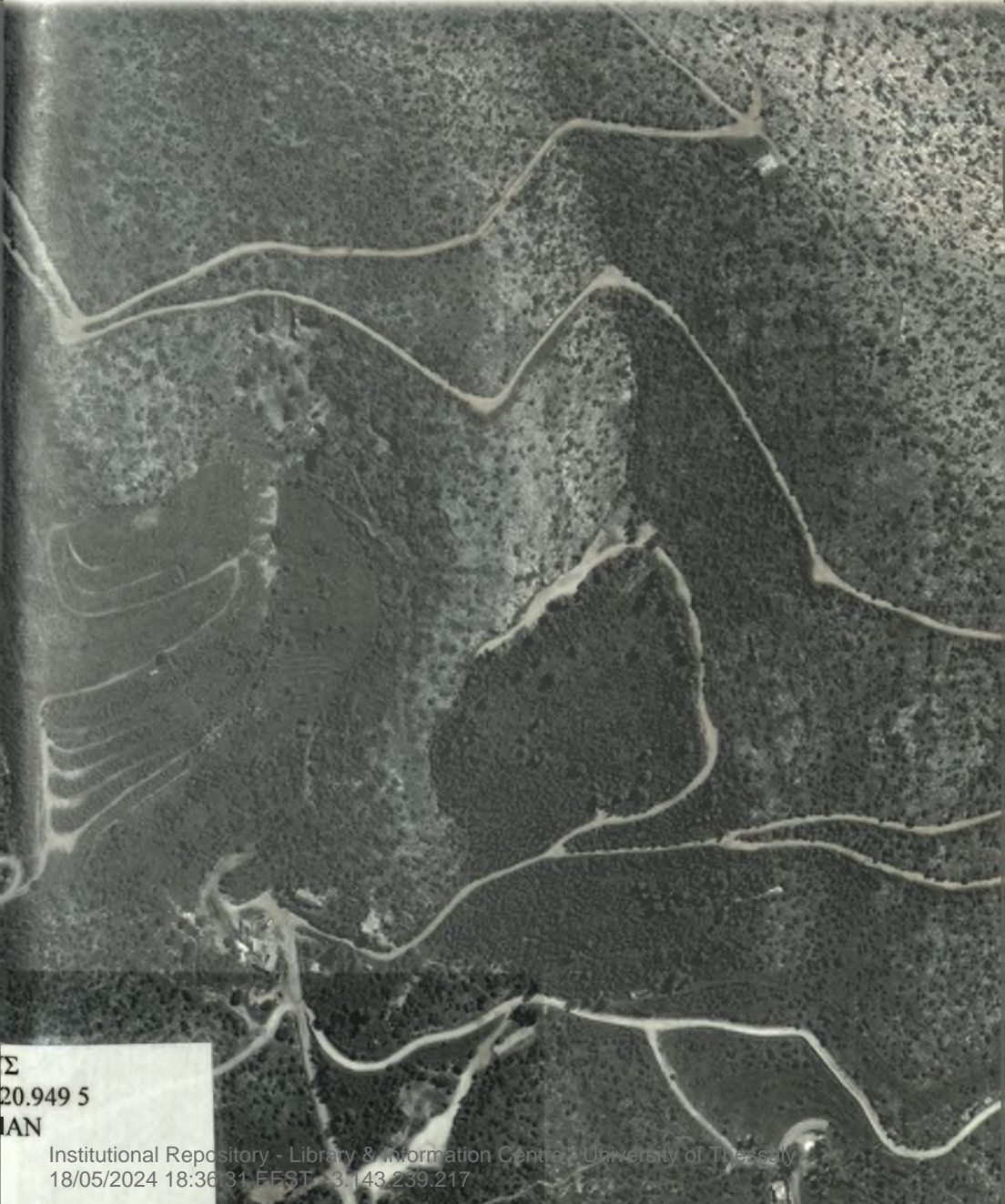
η διεκδίκηση της υπαίθρου

νοηματοδότηση και κατοίκηση της φύσης στη σύγχρονη Ελλάδα

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
επιστημονικό συνέδριο

28.29.30 3 2008

περιλήψεις των ανακοινώσεων

Σ
20.949 5
IAN

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 6971/1
Ημερ. Εισ.: 05-03-2009
Δωρεά: Τμήμα Αρχιτεκτόνων Π.Θ.
Ταξιθετικός Κωδικός: ΥΣ
720.949 5
ΠΑΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
2008

Πεδίον Άρεως, Βόλος 38334
τηλ. 2421074239 φαξ 2421074238
www.arch.uth.gr

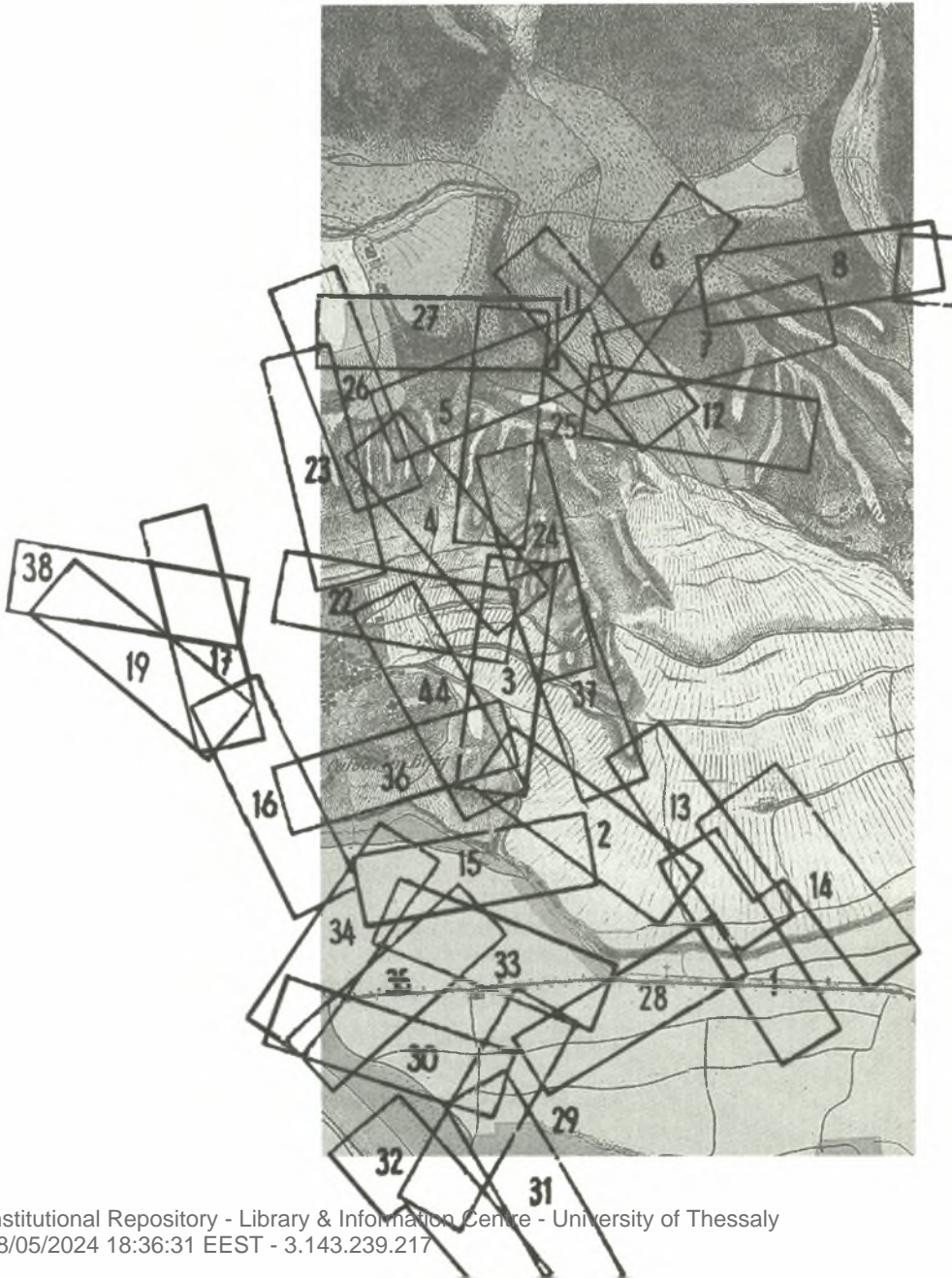
σχεδιασμός/επιμέλεια εντύπου
Κώστας Μανωλίδης

φωτογραφία εξωφύλλου
Google Earth

φωτογραφίες τεύχους
Θ. Καναρέλης, Κ. Μανωλίδης, Google Earth, Library of Congress Digital Collections

εκτύπωση
Α. Ξουράφας

η διεκδίκηση της υπαίθρου

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Μαρία Γούλα
Escola Tecnica Superior d' Arquitectura de Barcelona

Μαρία Καϊκα
School of Environment and Development, University of Manchester

Θεοκλής Καναρέλης
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παντελής Λαζαρίδης
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κώστας Μανωλίδης
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παναγής Παναγιωτόπουλος
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Φώτης Τερζάκης
Κέντρο Διαπολιτισμικών Σπουδών, Αθήνα

Ρένα Φατσέα
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Θεοκλής Καναρέλης
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κώστας Μανωλίδης
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γιώργος Παπακωνσταντίνου
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Θέμα του συνεδρίου.	9
Η ΦΥΣΗ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ ΦΑΝΤΑΣΙΑΚΟ	
<i>Εδώ ας σταθώ. Κι ας δώ κι εγώ τη φύσι λίγο.</i> ΛΟΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	12
Διασταυρούμενες διεκδικήσεις της υπαίθρου και της πόλης ορατές στο τοπίο. ΖΑΧΟΣ Ε. ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ	13
Τελετές του Σαββατοκύριακου. ΘΕΟΚΛΗΣ ΚΑΝΑΡΕΛΗΣ	14
Κοινά τοπία, υβριδικές πραγματικότητες ή μια ακόμα μεταφορά της φύσης; ΜΑΡΙΑ ΓΟΥΛΑ	15
Το μερμήγκι μέσα στη φιάλη του Klein. Τοπολογίες της «εξεσωτερικότητας» του βιωμένου χώρου. ΖΗΣΗΣ ΚΟΤΙΩΝΗΣ	16
Η έννοια «φύση». Μια ερμηνεία στην εποχή της τεχνικής. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ	17
Το ασυνείδητο του δάσους. ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΖΙΡΤΖΙΛΑΚΗΣ	18
Το αρχαιολογικό τοπίο ως κατασκευή: Το παράδειγμα της Επιδαύρου στη δεκαετία του 1950. ΑΙΜΙΛΙΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	19
Αδυναμία προσομοίωσης σε πραγματικό χώρο: Ένα μετανεωτερικό πρόβλημα για τη σύγχρονη Ελλάδα. ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΥΤΟΥΠΗΣ	20
ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΩΝ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.	
Σχέσεις γαιοκτησίας και διαχείρισης του φυσικού. ΕΛΕΝΗ ΠΑΝΑΓΟΥΛΗ	22
Διαδικασίες περι-αστικοποίησης: Τάσεις και κοινωνικοί παράγοντες μεταβολής των αστικών και αγροτικών περιοχών. ΓΕΩΡΓΙΑ ΓΕΜΕΝΕΤΖΗ	23
Από το χωράφι στο χώρο. Η ανάδυση του αγροτικού τοπίου στη μεταπαραγωγική υπαίθρου. ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΛΑΧΟΣ, ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΛΟΥΛΟΥΔΗΣ	24
Ο ύμνος, η απώλεια και η σύγχρονη επιστροφή του αγροτικού τοπίου. ΑΡΕΤΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΟΥ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	25
Σχέσεις όσμωσης στις παρυφές της πόλης. ΝΙΚΟΣ ΣΚΟΥΤΕΛΗΣ	26
Γεωγραφικές αναπαραστάσεις/φαντασίες τοπίων της υπαίθρου. ΚΩΣΤΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ	27
ΘΕΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ.	
Άνθρωπος και τοπίο στη σύγχρονη ελληνική φωτογραφία. ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑΘΑΤΟΣ	30
Αναμνηστικά ενσταντανέ: Η υπαίθρος στην κοινή φωτογραφία. ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ	31
Επισκέψεις τοπίων: Ο καλλιτέχνης, ο ποιητής, ο αρχαιολόγος, ο εραστής. ΦΟΙΒΗ ΓΙΑΝΝΙΣΗ	32

Η ελληνική ύπαιθρος στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση. ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΜΒΑΚΑΣ	33
Ανάμεσα σε φύση και πολιτισμό: Συνθέτοντας (σ)το ηχητικό τοπίο. ΟΛΓΑ ΤΟΥΛΟΥΜΗ	34

ΕΦΗΜΕΡΕΣ ΔΙΑΜΟΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΑΙΘΡΟ.

Η δεύτερη κατοικία. ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΚΑΡΑΛΕΤΣΟΥ ΠΑΣΙΑ	36
Ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις στην Ελλάδα του '50 και του '60 και η αμφίδρομη σχέση τους με το φυσικό τοπίο. ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΟΛΩΝΑΣ	37
Η ελληνική ύπαιθρος ως πεδίο δραστηριοτήτων τουρισμού και ελεύθερου χρόνου: Εξελίξεις, χαρακτηριστικά, προβληματισμοί. ΠΑΡΙΣ ΤΣΑΡΤΑΣ	38
Από την αγωνία της ελληνικότητας στην ευτυχία των τροπικών. ΒΑΣΩ ΤΡΟΒΑ	39
Ελεύθερη κατασκήνωση. Μία περιοδολόγηση στις «απαγορευμένες σκηνές» της ελληνικής υπαίθρου. ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΣΟΥΡΑΣ, ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΣΑΜΑΡΙΝΗΣ	40
Η ψυχαγωγική χρήση της υπαίθρου. ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΧΙΖΑΣ	41

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ.

Διεδικήσεις ερμηνειών για την έννοια του εδάφους στη σύγχρονη αρχιτεκτονική. ΔΗΜΗΤΡΑ ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΑ	44
Ο αρχιτέκτονας στην εξοχή. ΔΗΜΗΤΡΑ ΦΥΓΚΑ	45
Ανάχωμα Ε65: μια απρόσμενη μεταμόρφωση του χαμένου τόπου. ΠΕΤΡΟΣ ΜΠΑΜΠΑΖΙΚΑΣ	46
Από τη «μυθική αγριότητα» στη «δαμασμένη φύση»: παραδείγματα από τον ευρωπαϊκό χώρο. ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΖΑΒΡΑΚΑ	47
Η απαλλοτρίωση της φύσης και οι ευθύνες της αρχιτεκτονικής. ΦΩΤΗΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ	48

Η ΦΥΣΗ ΚΙ ΕΜΕΙΣ: ΕΠΙΠΛΟΚΕΣ ΜΙΑΣ ΔΥΣΚΟΛΗΣ ΣΧΕΣΗΣ.

Η διεκδίκηση της φύσης. ΙΟΡΔΑΝΗΣ ΣΤΥΛΙΔΗΣ	50
Επικαιρικά κοσμοειδώλα και αποφαιτική πρόσληψη της φύσης. ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ	51
Βοιθηίδος μήνες. ΕΛΕΝΗ ΚΟΒΑΝΗ	52
Πόλη και ύπαιθρος σε συνθήκες περιβαλλοντικής κρίσης. Μάκιστος - Αθήνα - Μάκιστος - Αθήνα - ; ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ	53
Η ύπαιθρος και τα τραύματα της μεταπολεμικής Ελλάδας. ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΝΩΛΙΔΗΣ	54
Αρχιπέλαγος: Το τοπίο ως νοσταλγία, ως ιδεολογία και ως εμπόρευμα. ΝΙΚΟΣ ΞΥΔΑΚΗΣ	55

θέμα του συνεδρίου

Η ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.

Μέσα από τα ποικίλα καθήκοντά της η αρχιτεκτονική αναλαμβάνει να μορφοποιεί και μαζί να αναπροσδιορίζει τις σχέσεις της κοινωνικής πραγματικότητας με τον φυσικό κόσμο. Ωστόσο, η πραγματική μορφή και η προέλευση αυτών των σχέσεων σπάνια είναι εξακριβωμένες αλλά διαφεύγουν πίσω από σχηματοποιήσεις και θετικά ή αρνητικά στερεότυπα. Έτσι αναστέλλεται κάθε δυνατότητα αυτοσυνειδησίας, απαραίτητης για την προοπτική δημιουργικής ανασύνταξης των αρχιτεκτονικών ή άλλων πρακτικών μας στον χώρο.

Μια προσπάθεια υπέρβασης αυτής της δυστοκίας πρέπει να επιμείνει καταρχήν στην ανίχνευση των ροπών οι οποίες συγκρότησαν τα τρέχοντα μοντέλα συμπεριφοράς μας προς τον χώρο της υπαίθρου.

Οι νοηματοδοτήσεις της υπαίθρου στο σύγχρονο πολιτισμικό φαντασιακό αντανακλούν τη δύσκολη σχέση μας με τη φύση που θεμελιώνεται ταυτόχρονα σε μια βούληση απόλυτης κυριαρχίας και σε μια αποσυντονισμένη επιθυμία επιστροφής. Οι ιδιοτυπίες αυτής της σχέσης στη χώρα μας σχετίζονται με την σπασμοδική μετάβαση στη νεωτερική τάξη πραγμάτων και με τραυματικές ιστορικές συγκυρίες που προκάλεσαν, ανθεκτικές ακόμα, στρεβλώσεις και αμφιταλαντεύσεις. Σε αυτό το καθεστώς, η υπαίθρος υφίσταται την εξουθενωτική πίεση πολλαπλών και συχνά αντικρουόμενων διεκδικήσεων.

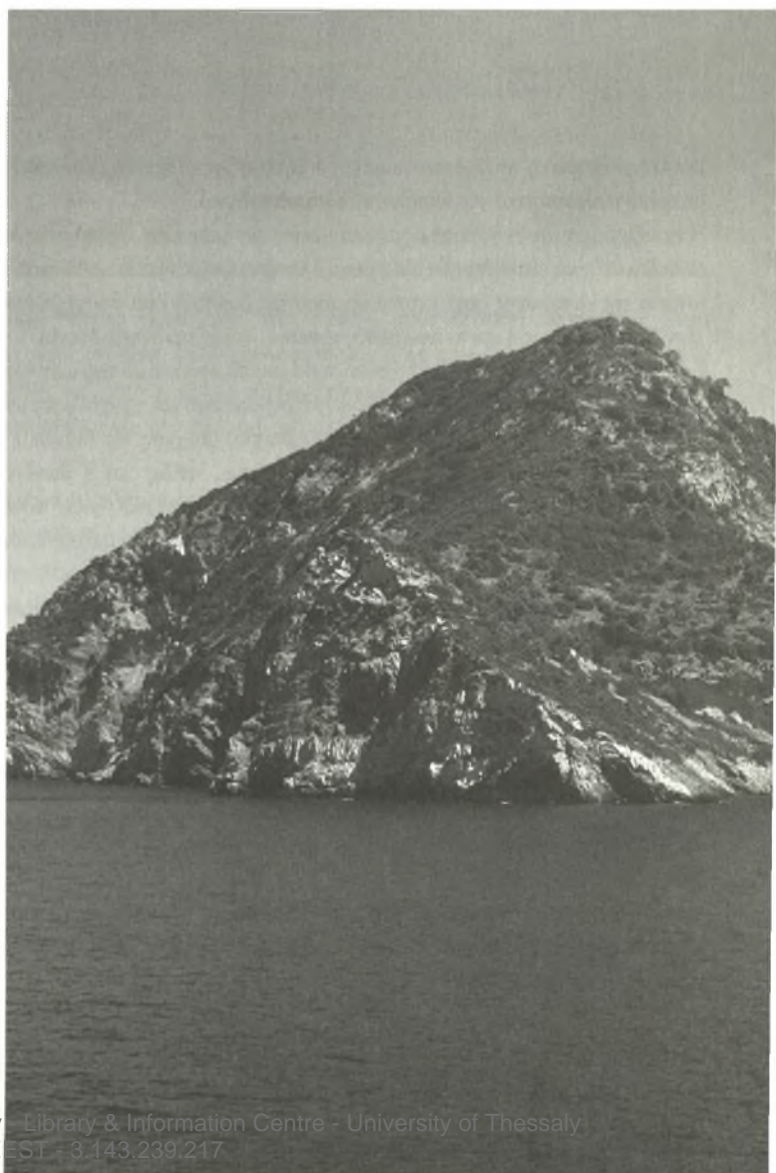
Η αντιφατικότητα των νοημάτων και των συμπεριφορών που προβάλλονται στην ελληνική φύση δεν αφήνει απρόσβλητη ούτε την σκέψη γύρω από τον σχεδιασμό του χώρου. Ο αρχιτεκτονικός λόγος, χωρίς να παραμελεί τις υποχρεώσεις του προς μια περιβαλλοντική ρητορική, ασκείται όλο και συχνότερα σε μια απενοχοποιημένη συμπύλιωση με την προοπτική της άνευ όρων εκχώρησης της υπαίθρου στην αστική διάχυση. Ο κρατικός χωροταξικός σχεδιασμός επιχειρεί επίμονα να διευρύνει τη δικαιοδοσία της οικοδομικής και τουριστικής βιομηχανίας εις βάρος φυσικών πόρων των οποίων τα θέλητρα η επίσημη ιδεολογία συχνά αντιμετωπίζει ως πιστοποιήσεις γεωγραφικής και εθνικής ανωτερότητας.

Ο σύνθετος χαρακτήρας τέτοιων παλινδρομήσεων θα μπορούσε να προσπελασθεί μέσα από τη ανάλυση της αμφιθυμίας που χαρακτηρίζει τη στάση της ελληνικής κοινωνίας προς τη φύση. Τα χαρακτηριστικά αυτής της στάσης διαφαινονται στους ορατούς μετασχηματισμούς της υπαίθρου, στις εφήμερες διαμονές και στις μόνιμες παρεμβάσεις μας αλλά και στη εικόνα της φύσης που κατασκευάζουμε μέσα από το σύνολο των κοινωνικών και πολιτισμικών πρακτικών μας.

Το Συνέδριο επιχειρεί να μελετήσει τους όρους με τους οποίους έχει διαμορφωθεί το πλέγμα των σχέσεών μας με το φυσικό περιβάλλον. Οι αυξανόμενες εκδηλώσεις οικολογικών κρίσεων και η ανεξέλεγκτη δόμηση και εκμετάλλευση της υπαίθρου καθιστούν επιτακτική, πέρα από τη θέσπιση και εφαρμογή μέτρων, την διάγνωση των κοινωνικών και ψυχικών παραμέτρων αυτής της δυσλειτουργικής σχέσης. Μια τέτοια κατανόηση αποτελεί προϋπόθεση για την αναθεώρηση των συλλογικών μας συμπεριφορών και προτεραιοτήτων και ίσως επιτρέψει να φανταστούμε με μεγαλύτερη ωριμότητα την παρουσία μας στην υπαίθρο.

η φύση στο σύγχρονο συλλογικό φαντασιακό

ΕΔΩ ΑΣ ΣΤΑΘΩ. ΚΙ ΑΣ ΔΩ ΚΙ ΕΓΩ ΤΗ ΦΥΣΙ ΛΙΓΟ.

ΛΟΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
archipel@otenet.gr

Στην αρχιτεκτονική του Μοντερνισμού η συζήτηση της φύσης έχει εξελιχθεί με όρους ασαφείς και με τρόπο μυθολοιητικό, ευκαιριακό, κάποτε και ενοχικό.

Η ένταξη στο τοπίο θεωρείται ως απαραίτητο καθήκον κάθε κατασκευής στην ύπαιθρο, χωρίς να είναι δυνατόν να εξηγηθεί πώς ξένα μεταξύ τους, εμβληματικά παραδείγματα, που αφηγούνται την ιστορία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, τόσο της διεθνούς όσο και της ελληνικής, ικανοποιούν με τόσο διαφορετικούς ή και αντιφατικούς τρόπους, αυτήν την ενιαία οδηγία.

Αφετέρου οι ραγδαίες μεταβολές στον παραγωγικό προορισμό της υπαίθρου έχουν απορυθμίσει τις μορφές ενσωμάτωσής της στον κοινωνικό σχηματισμό και τη σχέση της με την πόλη.

Αυτές οι αλλαγές αντανακλώνται και στη (σκόπιμη) σύγκυση που διαχέει η αστόχαστη εναλλαγή των όρων φύση, ύπαιθρος, τοπίο, περιβάλλον κ.α. καθώς και η διεκδίκηση της αντίστοιχης επιστημονικής ή ρυθμιστικής αρμοδιότητας στο εσωτερικό μιας ποικιλίας επιστημονικών πειθαρχιών ή πρακτικών, από τον αστικό σχεδιασμό, τον ενεργειακό σχεδιασμό, την αρχιτεκτονική τοπίου, το planning, την οικονομική γεωγραφία κ.

Είναι φανερό ότι ο προοδευτικός εκτοπισμός της αρχιτεκτονικής από τη διεκδίκηση της υπαίθρου δεν περιγράφει, απλώς, μια κρίση αρμοδιότητας της Αρχιτεκτονικής, ούτε αφορά (μόνο) ερωτήματα ερμηνευτικής ή διαχειριστικής της επάρκειας αλλά, κυρίως, πολιτικά ζητήματα κατασκευής και διαχείρισης της μεταβαλλόμενης ταυτότητας και της ανταλλακτικής αξίας της υπαίθρου.

Στη σημερινή κρίση επιβίωσης του πλανήτη το μόνο που δε θα διασώσει την Αρχιτεκτονική είναι να εισέλθει ως λαθρεπιβάτης σε οχήματα άλλων λόγων. Την αυτοπεποίθησή της και την αξιοπιστία της η Αρχιτεκτονική μπορεί να την ανακτήσει όχι με καιροσκοπικούς εισοδισμούς στο εσωτερικό άλλων πειθαρχιών, ούτε προσχωρώντας σε ψευδοδιεπιστημονικότητες, αλλά αποβάλλοντας τις καταγωγικές της ενοχές και αποδεχόμενη την ιδρυτική της συνθήκη, που είναι η καταστροφή του φυσικού και, μέσα από την εικαστική της αρμοδιότητα, η ανασυγκρότησή του στο πεδίο της κοινωνικής του σημασίας.

Ο Λόης Παπαδόπουλος είναι καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Α.Π.Θ.

ΔΙΑΣΤΑΥΡΟΥΜΕΝΕΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΟΡΑΤΕΣ ΣΤΟ ΤΟΠΙΟ.

ΖΑΧΟΣ Ε. ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ

Όταν χειριζόμαστε τις έννοιες «υπαίθρος» και «πόλη», τους δίνουμε πάντα μια χροιά ανταγωνισμού της μιας προς την άλλη. Οι δύο έννοιες, από τη αρχή τους αντιθετικές, δηλώνουν κι εκδηλώνουν την αντίθεσή τους στην πράξη με τάσεις επέκτασης της μιας εις βάρος της άλλης, με τάσεις διεκδίκησης και κατάληψης της μιας από την άλλη, με τάσεις κυριαρχίας της μιας πάνω στην άλλη.

Οι τάσεις αυτές, έχουν αφήσει κατά καιρούς και κατά τόπους ορατά κατάλοιπα, αρχιτεκτονικά και άλλα, που επιδέχονται ανάγνωσης και αποκρυπτογράφησης. Φαίνεται από τα ίχνη τους ότι είναι αλληλένδετες κι ότι εναλλάσσονται με μια σχετική περιοδικότητα. Κατά καιρούς η έννοια «πόλη» προεκτείνεται εις βάρος της έννοιας «υπαίθρος» και το αντίθετο, με διαφορετική κάθε φορά. θεωρητική δικαίωση και ονοματολογία. Εκτός από μία αρκετά μακρόχρονη περίοδο όπου οι σχέσεις υπαίθρου-πόλης βρήκαν μια διαλεκτική ισορροπία.

Προτείνουμε ένα κλειδί για να διαβάσουμε στο τοπίο τα κατάλοιπα των ιστορικών διεκδικήσεων με στόχο να βοηθηθούμε από τις παλαιότερες για να καταλάβουμε τις νεότερες. Προέχει φυσικά η κατανόηση της σημερινής διεκδίκησης της υπαίθρου από τους κατοίκους της πόλης, που διαδέχτηκε μια παλαιότερη διεκδίκηση της πόλης από τους υπαίθριους, χαρακτηρισμένη ως «εσωτερική μετανάστευση» και «αστυφιλία». Επίσης η κατανόηση του φαινομένου της «ανάπτυξης» που διεκδικούν οι κάτοικοι των οικισμών του χώρου που ονομάζουμε «υπαίθρο» και που είναι ταυτόσημη με μια ιδιότητα... «αστικοποίηση» των οικισμών τους.

Ο Ζάχος Ε. Παπαζαχαρίου (υπογράφει και ως Εμμανουήλ Ζάχος) σπούδασε κοινωνική ανθρωπολογία και εθνολογία, είναι διδάκτωρ της Συγκριτικής Φιλολογίας, συγγραφέας και σπηχειογράφος.

ΤΕΛΕΤΕΣ ΤΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟΥ.

ΘΕΟΚΛΗΣ ΚΑΝΑΡΕΛΗΣ
theoklis@uth.gr

Ο άνθρωπος χωρίζει, τέμνει, τον χρόνο με τελετές και τον χώρο του με κατασκευές. Οι μνήμες του είναι το παλίμψηστο και οι αποθήκες των εμπειριών του. Ο σύγχρονος άνθρωπος εξακολουθεί να είναι ον τελετουργικό έχοντας όμως καταστρέψει τα παλαιά μυθολογικά του εργαλεία, μεθόδους και πρακτικές.

Το σαββατοκύριακο αναλαμβάνει η πραγματικότητα. Καταργείται ή διαστέλλεται το παρόν. Εκεί η παραβατικότητα δικαιούται και μπορεί να βρει ένα μισοεπίσημο πρόσωπο. Το σαββατοκύριακο στέκεται σαν μια υπόσχεση που θα λυτρώσει από όλα τα τραύματα όλες τις απώλειες και τις βλάβες που δείχνει ο άνθρωπος να βιώνει καθημερινά.

Η σχέση του ανθρώπου με την ύπαιθρο διαταράσσεται σοβαρά τη δεκαετία του 50 μετά τον εμφύλιο. Η «υπαιθρία» απώλεια της μεταπολεμικής περιόδου στη συνείδηση του νέου έλληνα πήρε την μορφή του διωγμού. Οι δημόσιοι χώροι ή όσοι από αυτούς ευτύχισαν να διασωθούν στην πόλη, δεν μπορούσαν να ανακουφίσουν τον νεόκοπο αστό, ούτε την μέχρι τότε φυσική και μεταφυσική του σχέση με τη γη. Η εμμονή της επιθυμίας για επιστροφή, για αποκατάσταση του τραύματος, είναι αγιάτρευτη και παρούσα. Ότι λείπει ή πέθανε θα ξαναφτιαχτεί ή θα επινοηθεί. Ότι δεν επιδιορθώνεται αποδίδεται σκηνικά. Όλα θα μας περιμένουν, λίμνες, ποτάμια, απάτητες κορυφές, η οικογένεια, προϊστορικές ακρογιαλιές, φτιαγμένα για εμάς, για να ξεσκάσουμε. Ο σύγχρονος αναχωρητής είναι ο χρήστης των υπαίθριων σκηνικών της βουλμίας του.

Ο Θεοκλής Καναρέλης είναι επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

ΚΟΙΝΑ ΤΟΠΙΑ: ΥΒΡΙΔΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ Η ΜΙΑ ΑΚΟΜΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ;

ΜΑΡΙΑ ΓΟΥΛΑ
maria.goula@upc.edu

Είναι γεγονός ότι ένα από τα παραδείγματα που επηρέασαν την παγκόσμια σκέψη στο τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα είναι το οικολογικό. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την εγκαθίδρυση μιας μαζικής κουλτούρας που εκφράζεται με πολιτικές προσαπασίες, κοινωνικές συμπεριφορές (κύρια κατανάλωσης), εκπαιδευτικά προγράμματα και σχεδιαστικές πρακτικές. Το θέμα πραγματεύεται τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας του φυσικού μέσα από το πρίσμα της επανεξέτασης της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον, και ειδικότερα της «κατοίκησης» της φύσης, όπως αυτή διαμορφώνεται ή αντανακλάται σε στρατηγικές και κριτήρια σχεδιασμού του τοπίου.

Αυτό το ενδιαφέρον για το τοπίο οφείλεται στο γεγονός ότι οι θεωρίες και πρακτικές σχεδιασμού του, εμβάθυναν στις εκδοχές του «φυσικού» σε μεγαλύτερο βαθμό ή νωρίτερα από άλλα πεδία που χειρίζονται τη μελέτη και κατασκευή του περιβάλλοντος. Ο λόγος είναι η κατά παράδοση εξάρτηση της αρχιτεκτονικής τοπίου από τις εκφάνσεις της φύσης ως ύλη και ενέργεια, παρακολουθώντας τις διαδικασίες της στο χρόνο. Είναι γνωστό ότι η αφομοίωση, αξιοποίηση και η μετωνυμική χρήση σύγχρονων επιστημονικών θεωριών, σε σχέση με την περιγραφή και τη λειτουργία των φυσικών φαινομένων, όπως επίσης και η επανεξέτασή τους σε ιδεολογικό επίπεδο, αλλά και οι κατασκευές νέων αισθητικών αναφορών, αποτελούν τη βασική συμβολή του τοπίου όσον αφορά τη συμπίλιωση της περιβαλλοντικής συνείδησης με την κατασκευή του χώρου.

Το ερώτημα που τίθεται είναι αν, και κατά πόσο, οι νέες ερμηνείες του «φυσικού» σε όλες του τις εκφάνσεις αλλά, και οι προσδοκίες που δίνονται σε αυτές, είναι εκ νέου διατυπώσεις υβριδικού χαρακτήρα μιας ήδη εξαντλημένης σχέσης που έχει διαμορφωθεί με βάση διπολικά μοντέλα σκέψης ή απλώς αισιόδοξα σενάρια διαχείρισης της γης και των φυσικών πόρων, αποτέλεσμα επιμέρους μηχανιστικών εφαρμογών των επιστημονικών θεωριών αλλά και γενικότερα της περιβαλλοντικής σκέψης. Για την ανάπτυξη αυτής της υπόθεσης προτείνεται μια σύντομη αναδρομή στις εκδοχές της έννοιας του «φυσικού», πάντα σε σχέση με παραδείγματα σχεδιασμού, αναφέροντας επιστημονικές και αισθητικές θεωρίες και σκεπτικά που καθόρισαν την οικολογική σκέψη μέσα στα πλαίσια του μεταμοντερνισμού, για να επικεντρωθεί στην εξέλιξη των τελευταίων 25 χρόνων, περίπου, με παραδείγματα από τον χώρο της τέχνης αλλά κυρίως, με έργα σε αστικά, περιαστικά και τουριστικά μεσογειακά τοπία που σκιαγραφούν την ευρύτητα αλλά και την εξέλιξη αυτής της σχέσης.

Τέλος, προτείνεται η έννοια του «κοινού» (ordinary) ως ένα αντι-αισθητικό και προσωρινό, όπως όλα, εύρημα για να συζητηθεί η τελευταία και ίσως πιο πρόσφορη περίοδος της αναζήτησης μιας ευρύτερης και βαθύτερης σχέσης με τη φύση.

Η Μαρία Γούλα είναι λέκτορας στην Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona και μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Μπιεννάλε Τοπίου στη Βαρκελώνη από το 1998.

ΤΟ ΜΕΡΜΗΓΚΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΦΙΑΛΗ ΤΟΥ ΚΛΕΙΝ. ΤΟΠΟΛΟΓΙΕΣ ΤΗΣ “ΕΞΕΣΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ” ΤΟΥ ΒΙΩΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ.

ΖΗΣΗΣ ΚΟΤΙΩΝΗΣ
zikotion@arch.uth.gr

Σε αναζήτηση του τρόπου νοηματοδότησης μιας προσέγγισης του υπαίθριου χώρου, επιχειρείται ο επανορισμός της σχέσης ανάμεσα στον εξωτερικό και τον εσωτερικό χώρο. Η υπόθεση εργασίας είναι ότι όλο και περισσότερο, στην βιωμένη εξέλιξη της καθημερινότητας του δυτικού ανθρώπου, η έξοδος προς τον υπαίθριο χώρο μετατρέπεται, κυρίως μέσα από τη χρήση των μεταφορικών και των επικοινωνιακών τεχνολογιών, σε είσοδο προς εσωτερικούς χώρους (η υπερεξοπλισμένη εξοχική κατοικία, η διογκωμένη παραμονή σε μεταφορικά μέσα σε σχέση με το χρόνο παραμονής στην επιζητούμενη υπαίθρο, η απανταχού χρήση των τεχνολογιών επικοινωνίας). Αναζητείται εν προκειμένω ένα μοντέλο κατανόησης αυτής της «μεταμοντέρνας» εμπειρίας συνέχειας του εσωτερικού χώρου.

Ταυτόχρονα επιχειρείται ένας αντίστροφος ορισμός της σχέσης ανάμεσα στην εμπειρία του εσωτερικού με την εμπειρία του εξωτερικού χώρου, έτσι όπως γίνεται γνωστή ως εμπειρία συνεχούς διασύνδεσης με το διαδίκτυο. Η συνεχής εμπειρία ενός χώρου «έξω» ή «πέρα» από εδώ αφίσταται από τον ίδιο το χώρο της συγχρονίας, δηλαδή το χαϊντεγγεριανό εδώ-να-είναι.

Η επ'άλληλη στρωμάτωση της εμπειρίας του χώρου ως εσωτερικού, με την φυσική του έννοια, και ταυτόχρονα ως εξωτερικού, με την έννοια της συμμετοχής στα πεδία των επικοινωνιών, επιχειρείται να ερμηνευτεί με την έννοια της «εξεσωτερικότητας» (extimacy) που εισήγαγε ο Λακάν στην αναζήτηση μιας τοπολογίας του ψυχικού πέρα από τη γραμμική φρουϊδική τοπογραφία του ψυχικού βάθους (το υπερεγώ, το εγώ, και το αυτό). Αν υποθέσουμε ότι ο Λακάν οδηγείται στον επαναπροσδιορισμό της τοπολογίας του ψυχικού όταν συναντά το παράδοξο ότι στο βαθύτερο εσωτερικό του ασυνειδήτου ή του *id* βρίσκεται μια ανοικιότητα ή εξωτερικότητα (στο βάθος ξαναβγαίνουμε από το σπίτι), επιχειρούμε μια αναλογία στη χωρική αυτή διερεύνηση του εσωτερικού και του εξωτερικού με τη σύγχρονη χωρική εμπειρία. Στην αναλογία αυτή ανάμεσα στο λακανικό ψυχικό μοντέλο του χώρου και το ανθρωπολογικό μοντέλο της σύγχρονης ζωής είναι φανερό ότι οι σκοτεινές και ανοίκειες δυνάμεις του ασυνειδήτου εκλαμβάνονται ως παρουσία «φύσης» στο εσωτερικό του ανθρώπου. Η αναζήτηση της εμπειρίας του εξωτερικού ή υπαίθριου χώρου είναι αναζήτηση επαναφοράς στο ανοικείο εσωτερικό «μας» βάθος.

Εν τέλει συζητούνται τα τοπολογικά μοντέλα του ύστερου Λακάν, τα οποία περιγράφουν τις ψυχικές συνέχειες (continuities) όπως το torus, η ταινία του Moebius, η φιάλη του Klein, επιχειρώντας να περιγραφεί μια τοπολογία της σύγχρονης καθημερινότητας ως συνεχούς εμπειρίας εσωτερικού φυσικού χώρου και εξωτερικού επικοινωνιακού πεδίου. Η φιάλη του Klein αντιπαρατίθεται στην τοπολογία του «δοχείου ζωής» της ελληνικής μοντερνικότητας, και η τοπολογία της ταινίας του Moebius επιχειρείται να περιγράψει την σύγχρονη εμπειρία της υπαίθριας ζωής, ως εμπειρία αποκλειστικά εσωτερικού χώρου.

Ο Ζήσης Κοτιώνης είναι αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών και κοσμήτορας της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Η ΕΝΝΟΙΑ “ΦΥΣΗ” (ΜΙΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ
kdaskalakis@hotmail.com

Πολύ νωρίς, μετά την εμφάνιση του στοχαστικού λόγου των προσωκρατικών, όπου η φύση ονομάζει το σύνολο των όντων, το φύσει προσδιορίζεται σε αντιπαράθεση με την τέχνη. Η διαφοροποίηση έγκειται στον τρόπο ποίησης, στην αυτονομία ή όχι (ως προς τον άνθρωπο) της παραγωγής του πράγματος, αυτού που τίθεται σε ερώτηση, και που μέσα στην καθημερινή ενασχόληση (χρεία), γίνεται χρήμα. Συγχρόνως, η αναζήτηση των αρχών που διέπουν τη φύση των όντων (και όχι τα φύσει όντα), με άξονα το βασικό πρόβλημα της κίνησης, παρουσιάζεται κάτω από τον τίτλο Φυσική.

Οι νεότεροι χρόνοι, συστηματοποιώντας τις φυσικές επιστήμες, υπό τη μεθοδική επιρροή των μαθηματικών, αντιδιέστειλαν τη φύση, ως θεματική περιοχή, με το πνεύμα: κουλτούρα, ιστορία, κοινωνία. Η φύση ερμηνεύεται ως αντικείμενο γνώσης, ως αναπαράσταση της συνείδησης, ενώ ο φυσικός χώρος γίνεται τρισδιάστατος, ομογενοποιημένος, ισότροπος.

Μια από τις βασικές συνεισφορές της φαινομενολογίας, αποτελεί η προσέγγιση των πραγμάτων (φαινομένων) μέσα από τη σχέση του ανθρώπου με αυτά, και ιδίως μέσα από την δομή που τον χαρακτηρίζει (και την οποία συνιστά, με την συνεισφορά του): τον κόσμο, (περιβάλλοντα κόσμο, κόσμο της ζωής). Η σχέση αυτή «προηγείται» της αντικειμενικής, μετρήσιμης εμπειρίας των πραγμάτων, όπως δηλώνει ο όψιμος ανατρεπτικός τίτλος του Χούσερλ: Η γη δεν κινείται, που διατυπώνεται στην περίοδο της θεματοποίησης της κρίσης των επιστημών. Η φύση αποτελεί ένα συμβολικό θεσμό (όπως η κουλτούρα): η σχέση με αυτή διέπεται από συμβολικές δομές. Η αναγκαιότητα της ανάληψης μιας φιλοσοφικής ευθύνης έρχεται εν τούτοις να θέσει ερωτήματα για την κυριαρχία της μαθηματικής φυσικής σε αυτές τις δομές.

Μια παρόμοια αναγκαιότητα, ωθεί τον Χάιντεγκερ σε μια ενδεχομένως πιο δραστική, μεθοδικά διαφοροποιημένη, επιστροφή στα φαινόμενα. Ένας μακρὺς και συχνά μετατοπισμένος στοχασμός, οδηγεί στην ακρόαση της ουσίας αυτού με το οποίο πλέον ταυτίζονται τόσο η (μοντέρνα) φύση όσο και το (μοντέρνο) πνεύμα: της τεχνικής. Μέσα από τη σχέση με την, ερμηνευμένη ως φυσικό πόρο, φύση (σχέση που δεν καθορίζεται απλά και μόνο από τον άνθρωπο), εμφανίζονται οι ιστορικές μετατοπίσεις, που η μαθηματική επιστήμη έχει επιφέρει, και τις οποίες είμαστε στην «προνομιακή» θέση να ειοπεύσουμε, τόσο στη σύγχρονη πόλη όσο και στην σύγχρονη ύπαιθρο. οδηγούμενοι συχνά σε μια προβληματική νοσταλγική διάθεση.

Υπάρχει ακόμα στην εποχή της τεχνικής, εποχή των μη διακρίσεων και της ερήμωσης, περιθώριο για τη διάκριση ανάμεσα στη φύση και το όποιο σύστοιχο της; Πώς εμφανίζεται δίπλα στην πράξη (την απεγνωσμένη προσπάθεια για προστασία ή την ασύδοτη εκμετάλλευση), που σε κάθε περίπτωση παρουσιάζει έναν ανίσχυρο χαρακτήρα, η βαθύτερη αναγκαιότητα του στοχαστικού ανοίγματος προς την τεχνική, του οποίου προνομιακό τόπο αποτελεί η τέχνη;

Ο Κωνσταντὸς Δασκαλάκης είναι αρχιτέκτων μηχανικός και υποψήφιος διδάκτωρ φιλοσοφίας στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βρυξελλών.

ΤΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΖΙΡΤΖΙΛΑΚΗΣ
tzir@uth.gr

Το δάσος συνιστά ένα διαδομένο τόπο αφηγηματικών, πολιτισμικών αλλά και σχεδιαστικών δομών. Εμπεριέχει μια πλούσια μυστικιστική και συμβολική διάσταση που βαθμιαία κατέστη συστατικός μηχανισμός του φαντασιακού, καθώς και μιας σειράς πολιτισμικών απωθήσεων και αισθητικών κατηγοριών (όπως του Ύψηλού).

Μπορεί η θεματολογία του δάσους να δίνει σήμερα την εντύπωση ότι ανήκει σ' ένα παρωχημένο σύμπαν εννοιών που περιορίζεται στη μυθολογία της φυγής και του παραμυθιού, ή να προκαλεί αμηχανία επειδή ακριβώς μοιάζει εκτοπισμένη από τα καθιερωμένα μοντέλα «ανάπτυξης». Εντούτοις, αναδεικνύεται σε τόπο ανάλογο της «διάχυτης» μεταβιομηχανικής μεγαλούπολης, της «πόλης-δάσους» της οποίας η εξάπλωση, θαρρείς, τείνει στο άπειρο.

Ήδη στο πρώτο ήμισυ του 20ου αιώνα, ο αντιληπτικός μηχανισμός του δάσους αντικατέστησε την καθετότητα του ερειπωμένου Πύργου. Διατηρώντας γνωρίσματα ενός απωθημένου ζωντανού οργανισμού που μεταβάλλεται και αντιδρά, σταδιακά άρχισε να ενσαρκώνει την αγχωτική οριζόντια επέκταση της μεγαλούπολης, ένα είδος απειλητικού κοινωνικού ασυνειδήτου που υπονομεύει ακόμη και ορισμένες παραδοσιακές και προκαθορισμένες μορφές εξουσίας. Αν στο παρελθόν, η καθετότητα του Πύργου ανήκε αποκλειστικά στην επικράτεια του τεχνητού, σήμερα απορροφάται από την αρχή της οριζοντιότητας, η οποία δεν είναι πλέον μόνο έκφραση του δάσους και της υπαίθρου.

Από τον Novalis, τον Walter Benjamin (ακόμη και τα πεζογραφήματα του Φώτη Κόντογλου) μέχρι το σύγχρονο κινηματογράφο αντιμετωπίζουμε το δάσος σαν μια πραγματικότητα που δεν διαθέτει σαφή μορφολογία ή σχήμα, με περιορισμένη δυνατότητα ανθρώπινου ελέγχου, απόμακρη, εξιδανικευμένη, ειδυλλιακή, ανορθολογική, «ανοίκεια», συχνά τρομακτική και με διαφορετική κλίμακα, την οποία μπορούμε μόνο να διασχίσουμε μέσα από συγκεκριμένα περάσματα και όχι να εγκατασταθούμε στο εσωτερικό της, ακόμη και να «καταστρέψουμε» προκειμένου να την «προστατέψουμε», ή να επιτρέψουμε την ελεύθερη διαπερατότητα του ανθρώπινου βλέμματος στο ξέφωτο.

Τι είναι το δάσος στη σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία; Και ακόμη, μπορούμε να μιλάμε σήμερα για μια αισθητική, ή για μια «φασματολογία» του δάσους;

Οι πρόσφατες καταστροφικές πυρκαγιές επανέφεραν το αίτιγμα και το κοινωνικό ασυνείδητο του δάσους σαν ένα θεμελιακό συστατικό του σύγχρονου πολιτισμού και μια *sine qua non* συνθήκη κάθε περιβαλλοντικού και εδαφικού αναστοχασμού.

Ο Γιώργος Τζιρτζιλάκης είναι επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΩΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1950.

ΑΙΜΙΛΙΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
millie62@otenet.gr

Το τοπίο της Επιδαύρου προτείνεται ως παράδειγμα κυριολεκτικής και ιδεολογικής κατασκευής και τεκμηριώνεται με την έρευνα στις πολιτικές επιλογές του ελληνικού κράτους της δεκαετίας του 1950, εστιάζοντας στην τουριστική διαχείριση του αρχαιολογικού τοπίου μέσω την αναστήλωσης και της επανάχρησης του αρχαίου θεάτρου. Το αρχιτεκτονικό επιχείρημα της Επιδαύρου αναδεικνύει την προβληματική συνύπαρξη των διαφορετικών παραμέτρων που συγκροτούν την τρέχουσα μυθολογία περί ελληνικού τοπίου. Επιχειρείται μια ανάγνωση του τρόπου με τον οποίο η σημερινή Ελλάδα διαχειρίζεται την διαλεκτική σχέση του αρχαιολογικού μνημείου με το φυσικό τοπίο και τον άνθρωπο, όπως προκύπτει από παραδείγματα σαν αυτό της ανακατασκευής της φύσης στον Κρόνιο Λόφο της Αρχαίας Ολυμπίας, μετά τις καταστροφικές πυρκαγιές.

Εξετάζεται το ενδεχόμενο τα αναπτυξιακά και τουριστικά κριτήρια καθώς και η προσδοκία μικρής ή μεγαλύτερης οικοδομικής παραβατικής συμπεριφοράς των Νεοελλήνων να ακυρώνουν την θετική συνύπαρξη τους με το αρχαίο μνημείο. Η ελληνική κοινωνία αντιστέκεται σθεναρά στον επαναπροσδιορισμό της άκαμπτης κατασκευής της ιστορίας της. Κάθε προσπάθεια ανάλυσης του τρόπου με τον οποίο διαχειρίζεται το τοπίο της ενέχει μια ματαιότητα και μια αμηχανία μπροστά στο πλήθος των αντιφάσεων που την εμποδίζουν να αξιολογήσει εκ νέου τα στερεότυπα της. Οι αντιφάσεις υπονομεύουν μια σύγχρονη διαλεκτική ισορροπία, όπου το μνημείο να συνιστά ένα ακλόνητο αρχιτεκτονικό επιχείρημα υπέρ ενός τοπίου θεωρητικά αδιαπραγμάτευτου. Αντ' αυτού, η κατοίκηση του τοπίου και η διαρκώς, μέσω αυτού, επαναφορτιζόμενη έννοια της εθνικής ταυτότητας προκαλούν τη σταδιακή αποδυνάμωση των ίδιων των στοιχείων, τα οποία συγκροτούν την ποθητή ατομική ή συλλογική ταυτότητα και ακυρώνουν αυτήν την διεκδίκηση καθώς και όποια άλλη συμβολική ανάγνωση της υπαίθρου.

Η Αιμιλία Αθανασίου είναι αρχιτέκτων μηχανικός, υποψήφια διδάκτωρ Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π. και υπότροφος Ι.Κ.Υ.

ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗΣ ΣΕ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΧΩΡΟ: ΕΝΑ ΜΕΤΑ-ΝΕΩΤΕΡΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΥΤΟΥΠΗΣ
gkout@teiser.gr

Η χώρα μας παρουσιάζει μια ιδιομορφία σε πανευρωπαϊκή κλίμακα όσον αφορά την αντιμετώπιση των καταστροφών που της συνέβηκαν, με τον τρόπο που χειρίστηκε τα συλλογικά, ή εθνικά, της τραύματα. Η μεταπολεμική-μετεμφυλιακή "ανοικοδόμηση" απέφυγε, κι η μεταπολιτευτική "πολεοδομική ανασυγκρότηση" απέτυχε, να διασώσουν την αρχιτεκτονική και πολεοδομική κληρονομιά στις πόλεις και τους οικισμούς της χώρας. Παράλληλα, όσον αφορά την ύπαιθρο, το φυσικό περιβάλλον γενικότερα, αυτά υποβαθμίστηκαν μ' έναν οξύμωρο τρόπο: κάτω από ένα ιδεολογικό πρόσχημα εξαιρετικότητας, κάποιας υπερβατικής προνομιακότητας του ελληνικού κλίματος, μιας ιδιότελους εθνογεωγραφίας του φυσικού περιβάλλοντος. Βέβαια, όλα αυτά προωθήθηκαν και συντελέστηκαν μ' έναν ιδιαίτερα επιμεριστικό κι ανισόρροπο τρόπο, τόσο στην κοινωνική όσο και στη γεωγραφική τους διάσταση.

Καθώς τώρα, σύμφωνα μ' όλα τα λεγόμενα, ο κύκλος της μεταπολίτευσης έχει κλείσει κι ο εκσυγχρονισμός στη χώρα μας έχει, εν πολλοίς, επιτελεστεί, εισερχόμαστε στη νέα πλανητική εποχή μέσα σ' ένα "συναινετικό" κλίμα ως προς το μοντέλο ανάπτυξης της χώρας: τον πολιτιστικό τουρισμό. Μόνο που βρισκόμαστε με αμηχανία μπροστά στις προϋποθέσεις ένταξής μας στον παγκόσμιο καταμερισμό της νέας ήπιας βιομηχανίας της εικονικότητας -- της οποίας η επιταγή μεταφράζεται, εν προκειμένω, σε προσομοίωση μιας ιστορικής αφήγησης κατά το δυνατόν σε πραγματικό χώρο. Ωστόσο, τα ιστορικά υλικά τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για να συγκροτήσει η χώρα τη νεοελληνική κρατική κι εθνική της οντότητα, όχι μόνο είναι ενοχικά, αλλ' αποδεικνύονται ανεπαρκέστατα για την επίδειξη (κι αξιοποίηση) ενός παρελθόντος με στοιχειώδη συνέχεια, τουλάχιστον όσον αφορά τις κτισμένες και τις φυσικές του μαρτυρίες. Εκείνο που φαίνεται ν' απομένει, είναι η φυγή προς την καθαρή εικονικότητα, χωρίς οποιαδήποτε αγκύρωση στην (απαράδεκτη) πραγματικότητα. Σχετικά με τις πτυχές μιας τέτοιας "αδυναμίας προσομοίωσης" θίγονται ενδεικτικά: η περίπτωση του "Αρχιπελάγους", το ζήτημα του "Αγροτουρισμού", η "λωρίδα της ...Ασπροβάλας".

Οι παραπάνω διαπιστώσεις τίθενται και σ' ένα πιο γενικό και θεωρητικό πλαίσιο: κατά τη νεωτερική εποχή, οι αντιθέσεις "πόλη/ύπαιθρος", "πολιτισμός/φύση", "κέντρο/περιφέρεια", "έσω/έξω", ενείχαν έναν δεσπόζοντα πόλο, μια κινητήρια διαφορά δυναμικού η οποία, υψοίθεται ότι, αποτελούσε και την ουσία της ανάπτυξης. Εκείνο, όμως, που διαπιστώνουμε σήμερα, είναι η εξάπλωση κι η διάχυση του κυρίαρχου στοιχείου της εκάστοτε αντίθεσης σε βάρος του υποδεέστερου. Σ' αυτό το νέο μόρφωμα, όπου έχει καταργηθεί το διαλεκτικό αντίθετο, ποιες βεβαιότητες διαμορφώνονται, ποιες τελεολογίες αναδύονται; Κι αν η υπόσχεση του υπό συζήτηση μοντέλου ανάπτυξης μπορεί και να μοιάζει φρούδα, εκείνη που παρουσιάζεται αδιαμφισβήτητη, είναι η φαιότητα της διαχείρισής της. Ήδη είναι δυνατή κάποια σκιαγράφηση των χαρακτηριστικών του ατυχήματος αυτής της μετα-νεωτερικής κατάστασης. Ταυτόχρονα, τίθεται το ζήτημα της εξόδου από την καθολικότητα και την εσωτερικότητα της διαχείρισης, κι αποτολμάται μια υπόθεση ...πραγματικότητας.

Ο Γιώργος Κουτούπης είναι αρχιτέκτων μηχανικός και επίκουρος καθηγητής στο ΤΕΙ Σερρών.

μηχανισμοί μετασχηματισμών στον χώρο της υπαίθρου

ΣΧΕΣΕΙΣ ΓΑΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ.

ΕΛΕΝΗ ΠΑΝΑΓΟΥΛΗ
panagouti@hotmail.com

Οι σύγχρονες περιβαλλοντικές εξελίξεις ανακινούν τη συζήτηση για τη θέση της γαιοκτησίας στη ρύθμιση του χώρου και επαναφέρουν τη συμμετοχή της στη διαχείριση ενός «φυσικού αγαθού». Ο προβληματισμός αυτός επανέρχεται μετά από αναζητήσεις στις κοινωνικές επιστήμες που ήθελαν τη γη ένα κοινό ανταλλάξιμο προϊόν εντός του οικονομικού κύκλου. Η γαιοκτησία όμως διαπλέκεται με τις φυσικές προϋποθέσεις των κοινωνικών σχέσεων με τρόπο ώστε να διαμορφώνεται από αυτές αλλά και να τις διαμορφώνει. Κάτω από αυτό το πρίσμα ξαναβλέπουμε και τις αντιπαραθέσεις που υφαινόνται γύρω από την ιδιοκτησία της γης ως διεκδικήσεις για την πρόσβαση σε ένα «κοινό αγαθό» που η διαχείριση του σχετίζεται με το «κοινό συμφέρον». Η προσέγγιση αυτής της αντίθεσης υποδεικνύει την έρευνα εναλλακτικών μορφών διαχείρισης του φυσικού με σχήματα που υπερβαίνουν την πολεμική της νομικής διάστασης της σχέσης ιδιωτικού – δημόσιου.

Η «διεκδίκηση της γης» για τον ελληνικό αγροτικό χώρο περνά μέσα από τη σταθερή και επίμονη παρουσία της μικρής οικογενειακής ιδιοκτησίας. Στο πλαίσιο αναπαραγωγής και ρύθμισης αυτού του πλέγματος η αγροτική κοινωνία βρίσκεται διαρκώς σε μια συνθήκη «ανολοκλήρωτου» μοντερνισμού. Η «ιδιομορφία» αυτή εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου γεννά ερωτήματα για τη «θετικότητα» του παραδείγματος της ταυτότητας του ελληνικού αγροτικού χώρου αλλά και για κάθε αφομοιωτική λογική στο εσωτερικό του ευρωπαϊκού. Πως σχετίζεται το παραπάνω πλαίσιο ιδιοκτησίας γης με προηγούμενες αλλά και σύγχρονες μορφές κοινωνικής διαχείρισης του φυσικού; Η εισήγηση θα επιχειρήσει το σχεδιάσμα μιας προσέγγισης των πιο πάνω ερωτημάτων με εργαλείο το τοπίο δίνοντας βάρος στις χρονικές μεταθέσεις που το διαπερνούν και αναδεικνύοντας το ρόλο του ως πηγή για την έρευνα της κοινωνικής διαχείρισης του φυσικού.

Η Ελένη Παναγούλη είναι αρχιτέκτων μηχανικός, υποψήφια διδάκτωρ στην École des Hautes Études en Sciences Sociales, Παρίσι.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΠΕΡΙ-ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ:
ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ
ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΓΕΜΕΝΕΤΖΗ
gemenetzi@gmx.net

Η αποίκηση της υπαίθρου συνιστά μια από τις κυρίαρχες μορφές της αστικής διάχυσης. Ενώ, στο μεταπολεμικό παρελθόν η αστική διάχυση αποτελούσε μια διαδικασία αστικοποίησης περισσότερο υποκινούμενη από την αναγκαιότητα, σήμερα, σε ένα διαφοροποιημένο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, είναι αποτέλεσμα των αναπτυξιακών πιέσεων αλλά και των νέων νοηματοδοτήσεων της υπαίθρου που μεταβάλλει τη δομή και τις σχέσεις των αστικών και αγροτικών περιοχών.

Πόλη και ύπαιθρος, αστικά κέντρα και ενδοχώρα βρίσκονται σε μια διαρκή σχέση αλληλεπίδρασης και μετάλλαξης των χαρακτηριστικών τους, τόσο των δομικών όσο και λειτουργικών. Η ζώνη μετάβασης από το αστικό στο αγροτικό διευρύνεται και θολώνει συνεχώς λόγω της αστικής διάχυσης και των αυξητικών τάσεων προαστιστικοποίησης και αποαστικοποίησης που αυτή συνεπάγεται. Οι εντατικοποιημένες και διευρυμένες λειτουργικές σχέσεις των αγροτικών και αστικών περιοχών εντείνουν τη σύγκλιση της φυσικής, κοινωνικής και συμβολικής διάστασης της πόλης και της υπαίθρου που αποδίδεται με την εισαγωγή του όρου «αγροαστικού» (rurban) και την αύξηση των περι-αστικών περιοχών.

Στην εισήγηση εξετάζεται το φαινόμενο της περιαστικοποίησης σε συνάρτηση με τις δημογραφικές αλλαγές αλλά και τις αντιλήψεις, αναπαραστάσεις και συμπεριφορές των ανθρώπων. Έμφαση δίνεται στην πληθυσμιακή κατανομή και κύρια στις μετακινήσεις του πληθυσμού καθώς και στις κοινωνικοπολιτισμικές προτιμήσεις και πεποιθήσεις των νοικοκυριών. Οι αξίες των μεμονωμένων παραγόντων, ατόμων και νοικοκυριών, η ετερογένεια των χαρακτηριστικών τους και οι πρακτικές που χρησιμοποιούν συνδέονται με τη μεταβολή των αστικοαγροτικών σχέσεων και την αποίκηση της υπαίθρου, η ένταση της οποίας διαφοροποιείται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά των αγροτικών περιοχών.

Η ευρύτερη περιοχή επιρροής της Θεσσαλονίκης είναι το εμπειρικό πεδίο αναφοράς για την εξέταση αυτών των φαινομένων.

Η Γεωργία Γεμενέτζη είναι υποψήφια διδάκτωρ στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Α.Π.Θ.

ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΑΦΙ ΣΤΟ ΧΩΡΟ.
Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ
ΥΠΑΙΘΡΟ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΛΟΥΛΟΥΔΗΣ
gvlahos@aua.gr louloudis@aua.gr

Η εργασία εστιάζεται στην αξιολόγηση των αλλαγών της αγροτικής/αγροπεριβαλλοντικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 στον ευρωπαϊκό χώρο. Μέσα από συνεχείς μεταρρυθμίσεις, η Κοινή Αγροτική Πολιτική εξελίσσεται. Από μια μονοτομεακή πολιτική με στόχο την ενίσχυση της γεωργίας για την επίτευξη της αυτάρκειας σε τρόφιμα μαζικής κατανάλωσης και την εξασφάλιση ικανοποιητικού γεωργικού εισοδήματος, προς μια διατομεακή πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου με στόχους την προστασία του περιβάλλοντος και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Στη διαδρομή αυτή έννοιες και αναλυτικά εργαλεία της αγροτικής οικονομίας επανεξετάζονται.

Η νέα αγροτική/αγροπεριβαλλοντική πολιτική παρεμβαίνει στις ισχύουσες διαχειριστικές πρακτικές αλλά και στη διαπραγμάτευση για τις χρήσεις του αγροτικού χώρου. Επιδρά, συνεπώς, και στο εμφανέστερο «αποτύπωμά» τους στο χώρο, το τοπίο. Από την άλλη πλευρά αυτά τα νέα μέτρα πολιτικής, θα αξιολογηθούν εν τέλει από τη συγκεκριμένη εφαρμογή τους στο πεδίο του τοπίου.

Παρεμβάσεις όπως οι ενισχύσεις για την ανακατασκευή αναβαθμίδων και φυτοφρακτών, την διατήρηση παραδοσιακών αγροτικών τοπίων όπως των ελαιώνων της Άμφισσας και της Κέρκυρας, του αμπελώνα της Θήρας και του μαστιχεώνα της Χίου, την προστασία γεωργικών οικοσυστημάτων υψηλής οικολογικής αξίας (High Nature Value farm land) όπως οι ορεινοί και νησιωτικοί βοσκοτόποι αλλά και της προστασίας συγκεκριμένων γεωργικών χρήσεων γης ορίζουν μια πολιτική που παρεμβαίνει αποφασιστικά στη διαχείριση του χώρου και του τοπίου.

Τέλος στην εργασία σχολιάζεται η προσώρας αδυναμία των παραπάνω στοχεύσεων και εργαλείων πολιτικής να αντιμετωπίσουν την ολοένα αυξανόμενη πίεση των αστικών χρήσεων γης σε βάρος της γεωργίας.

Ο Γιώργος Βλάχος είναι γεωπόνος, ερευνητής στο Εργαστήριο Γεωργικών Εφαρμογών Γεωργικών Συστημάτων Αγροτικής Κοινωνιολογίας του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ο Λεωνίδας Λουλούδης είναι καθηγητής στο Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης και αντιπρύτανης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ο ΥΜΝΟΣ, Η ΑΠΩΛΕΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.

ΑΡΕΤΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΟΥ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Areti.Sakellariidou@rwth-aachen.de vgl1@hotmail.com

Στην παρούσα ανακοίνωση μελετάται το παραγωγικό τοπίο της υπαίθρου και συγκεκριμένα το αγροτικό τοπίο, διερευνώνται τα χαρακτηριστικά και οι μετασχηματισμοί του στο χρόνο και σχολιάζονται οι όροι με τους οποίους οι μετασχηματισμοί αυτοί πραγματοποιούνται. Παράλληλα, υποστηρίζεται πως σήμερα επιτελείται μία διαδικασία ανασύστασης της μορφής και των χαρακτηριστικών του αγροτικού τοπίου καθώς και των αντιλήψεων που σχετίζονται με αυτό.

Η παραπάνω προσέγγιση επιχειρείται μέσα από τρία διακριτά επίπεδα-οπτικές:

- α. μέσα από σύγχρονες εικαστικές και τοπιακές παρεμβάσεις, που όλο και συχνότερα χρησιμοποιούν αναφορές, εικόνες και δάνεια από οικιακά περιβάλλια, κήπους και καλλιέργειες,
- β. μέσα από θεσμικές και ρυθμιστικές διατυπώσεις για τη σημασία του αγροτικού τοπίου, που βασίζονται κυρίως σε αναπτυξιακές θεωρήσεις του τοπίου ως πόρου ανάπτυξης, και
- γ. μέσα από τις εναλλακτικές μορφές αγροτικής παραγωγής που εμφανίζονται ακόμα και στο εσωτερικό σύγχρονων μεγαλουπόλεων, απαντώντας στο αίτημα των σύγχρονων κοινωνιών για ελαφή του ανθρώπου με τη φύση και για ποιοτική παραγωγή.

Και στις τρεις περιπτώσεις, μέσα από την αναβίωση του αγροτικού τοπίου επιχειρείται από τη μία η συνδιαλλαγή με παρελθούσες μορφές κοινωνικής και χωρικής οργάνωσης και από την άλλη η έκφραση της σύγχρονης προβληματικής για την προστασία του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος, που αναπτύσσεται ιδιαίτερα στα πλαίσια των μεταβιομηχανικών κοινωνιών.

Μελετώντας τα χαρακτηριστικά του αγροτικού τοπίου γίνεται αμέσως αντιληπτή η ενδιάμεση υπόσταση του ανάμεσα στην πόλη και την υπαίθρο και στα χαρακτηριστικά που το δίπολο αυτό εμπεριέχει όπως και ανάμεσα στον προγραμματισμένο σχεδιασμό και την οργανική, ελεύθερη και μη παρεμβατική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, δεν είναι τυχαίο πως το αγροτικό τοπίο τοποθετείται στο επίκεντρο των αισθητικών, αναπτυξιακών και παραγωγικών αναζητήσεων μιας εποχής στην οποία, "η πόλη που μεγαλώνει εκτός ελέγχου μοιάζει με φυσικό φαινόμενο, ενώ η Φύση στα πλαίσια του ώριμου καπιταλισμού και της πράσινης επανάστασης έχει μετατραπεί σε αντικείμενο προσεκτικού σχεδιασμού και εφαρμογής".

Η Αρετή Σακελλαρίδου είναι αρχιτέκτων μηχανικός, υποψήφια διδάκτωρ RWTH, Aachen.

Η Ευαγγελία Χατζηκωνσταντίνου είναι αρχιτέκτων μηχανικός, υποψήφια διδάκτωρ Ε.Μ.Π.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΟΣΜΩΣΗΣ ΣΤΙΣ ΠΑΡΥΦΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ.

ΝΙΚΟΣ ΣΚΟΥΤΕΛΗΣ
skoutzan@otenet.gr

Η μελέτη διαμόρφωσης των οχυρωμένων πόλεων του 16ου-17ου αιώνα μας οδηγεί σε σκέψεις σχετικά με μια συνειδητή, σχεδιασμένη και πλήρως μορφοποιημένη στα μέρη της σχέση της πόλης με τη φύση.

Οι ανθρώπινες δράσεις στα όρια του δομημένου οργανώνονται ως χωρικές δομές που βασίζονται σε μεταφυσικά σχηματισμών της φύσης στην μεγάλη κλίμακα υποδομή που εδώ λέγεται άμυνα: Η σπανάτα ως έρημος, ο τειχισμός ως βράχος, τα αναχώματα ως κατολίσθηση, οι σήραγγες ως σπηλιές.

Διαμορφώνεται μια ικανού πλάτους ενδιάμεση λωρίδα με δομή σπηλαιώδη στο εσωτερικό της, κρυσταλλική προς τα έξω και ως μαρτυρία της ανεσκαμμένης υπαίθρου, αναχώματα και σπαράγματα φύσης στο εσωτερικό. Το τοπίο αυτό ποτέ δεν καταφέρνει να ολοκληρωθεί, συνεχίζει να μεταμορφώνεται κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων, οι δομές γίνονται ελαστικές και πολλαπλασιάζονται επάνω και κάτω από το χώμα.

Η εικόνα της πόλης προς τα έξω, κλειστή, αυστηρή, ολοκληρωμένη, παραδίδει στα έσω τοπίο ανεσκαμμένης υπαίθρου, μίαν εγγύτερη μικρογραφία της, κενό που επιδέχεται καλλιέργεια, οικοδόμηση, ανασύνταξη ύστερα από καταστροφές.

Το προκαθορισμένο κανονιστικό σχήμα αυτού του περιθωρίου δεν καταφέρνει να εδραιωθεί και επέρχεται σύντομα η αδρανοποίηση της λειτουργίας του. Στην Κέρκυρα, στα Χανιά, στο Ηράκλειο, η σχέση αυτή ενισχύεται από ένα παράλληλο τοπίο που δημιουργείται στα νέα όρια της πόλης, με έργα υποδομής, λιμενικά και οδοποιίας. Ο τειχισμός, όπως αργότερα τα μεγάλα τεχνικά έργα, αφήνουν πίσω τους άλυτες πολλές από τις αρχικώς δηλωθείσες προθέσεις, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις και τα ερείσματα μιας μελλοντικής νέας οικιστικής εξάπλωσης.

Στις απαρχές της νεωτερικότητας που ονομάζουμε Αναγέννηση, αναδεικνύονται στοιχεία διάχυσης του αστικού και η αδυναμία μιας ισορροπημένης σχέσης με την ύπαιθρο, σήμερα πλέον σε συνεχή επιδείνωση.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ/ΦΑΝΤΑΣΙΕΣ ΤΟΠΙΩΝ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.

ΚΩΣΤΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ
chadj@hua.gr

Στη γεωγραφία οι αναπαραστάσεις ή γεωγραφικές φαντασίες κατά Derek Gregory, αποτελούν καθοριστικά στοιχεία για την κατανόηση και αποδοχή της οργάνωσης ενός τοπίου, γιατί «κατασκευάζουν» τις έννοιες μέσω των οποίων αντιλαμβανόμαστε, κατηγοριοποιούμε και χρησιμοποιούμε ένα τοπίο.

Η σημερινή συζήτηση για την ύπαιθρο στην Ευρώπη, περιλαμβάνει αντιμαχόμενες γεωγραφικές αναπαραστάσεις/φαντασίες, οι οποίες συμπυκνώνονται στην ανατροπή των συμβατικών προτύπων της παραγωγικής ή/και της εγκαταλελειμμένης υπαίθρου και την ανάδυση της υπαίθρου ως χώρου κατανάλωσης. Τα παλιά πρότυπα αναπαριστούσαν την ύπαιθρο ως χώρο κυρίως της αγροτικής παραγωγής και την απουσία του την ταύτιζαν με την εγκατάλειψη. Στο νέο πρότυπο η αγροτική παραγωγή περιορίζεται και στη θέση της αναπτύσσονται κυρίως αστικές και ημιαστικές λειτουργίες, από κατοικία και εμπόριο μέχρι αναψυχή. Το νέο πρότυπο αναδύεται παράλληλα με τη συρρίκνωση των γεωργών ως κοινωνική κατηγορία και την ανάπτυξη εκ μέρους των κατοίκων των πόλεων επιθετικών συμπεριφορών για απόλαυση της φύσης και της υπαίθρου, κυρίως μέσω του τουρισμού και της παραθεριστικής κατοικίας.

Η ανακοίνωση θα εστιάσει στις γεωγραφικές αναπαραστάσεις/φαντασίες τοπίων της υπαίθρου από την πλευρά των κατοίκων των πόλεων και θα χρησιμοποιήσει για το σκοπό αυτό σύγχρονες αεροφωτογραφίες τοπίων της Ελληνικής υπαίθρου.

Ο Κωστής Χατζημιχάλης είναι καθηγητής και πρόεδρος του Τμήματος Γεωγραφίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου.

Θεάσεις της υπαίθρου και πολιτισμικές πρακτικές

ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑΘΑΤΟΣ
mail@arkiotis.com

Χωρίς φυσικά να ακολουθεί αυστηρά γραμμική εξέλιξη, η σχέση του ανθρώπου με το τοπίο όπως αυτή αντικατοπτρίζεται στην ελληνική φωτογραφία των τελευταίων δεκαετιών περνάει από τρία διακριτά στάδια. Στο πρώτο το τοπίο - και ο φυσικός κόσμος γενικότερα - θεωρείται πως βρίσκονται στη διάθεση του ανθρώπου, που τα εκμεταλλεύεται ελεύθερα στο όνομα της ανάπτυξης. Στο δεύτερο, επηρεασμένο από το κίνημα της νέας τοπιογραφίας, το μάτι του φωτογράφου είναι ουσιαστικά ουδέτερο: αμέτοχο, παρατηρεί και καταγράφει την με κάθε τρόπο διεκδίκηση της υπαίθρου. Στο τρίτο και πιο πρόσφατο στάδιο, ασκείται άμεση ή έμμεση κριτική στην αλόγιστη καταστροφή του φυσικού τοπίου από τον άνθρωπο.

Ο Γιάννης Σταθάτος είναι φωτογράφος, συγγραφέας, επιμελητής εκθέσεων και διευθύνει τις Φωτογραφικές Συναντήσεις Κυθήρων.

ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΑ ΕΝΣΤΑΝΤΑΝΕ: Η ΥΠΑΙΘΡΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ.

ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ
orestis_konstantas@hotmail.com

Αν υπάρχει ένας λόγος να στρέψουμε την προσοχή μας στον τρόπο που αναπαρίσταται η ύπαιθρος στις κοινές φωτογραφίες, και με τον όρο κοινές εδώ εννοούμε τις δίχως συνειδητή πρόθεση, αυτός θα ήταν να χρησιμοποιήσουμε τις εγγενείς ιδιότητες της φωτογραφίας, νοούμενη ως δείκτης (index), για να ξεκινήσουμε να κατανοούμε τις σχέσεις χώρου και υποκειμένου όπως αυτές συλλαμβάνονται από τον φωτογραφικό φακό και καταγράφονται στο τελικό προϊόν.

Η εξέλιξη της τεχνολογίας συντέλεσε καθοριστικά στη διάδοση της φωτογραφικής μηχανής, ταυτόχρονα όμως η ψηφιοποίηση της αποσταθεροποίησε τις κοινωνικές πρακτικές που επικαθόριζαν τη σημασία της, ενώ διαρκώς αναδύονται νέες τεχνικές και στρατηγικές που αποσκοπούν στη κοινωνική επανα-υποστασιοποίηση της φωτογραφίας. Η σχέση των παραπάνω με την σημερινή κατάσταση της ύπαιθρου δεν είναι απλώς μία σχέση αναλογίας. Η ύπαιθρος, το ατελές αυτό υπόλειμμα της πόλης, υπάρχει στο βαθμό που αναπαρίσταται: από τις δορυφορικές εικόνες και τις θεματικές καταγραφές μέχρι την εξαντλητική χαρτογράφηση και τις εικονογραφικές απόπειρες φυσικοποίησης του τεχνητού.

Η ένταση λοιπόν στη σχέση του σύγχρονου υποκειμένου με την ύπαιθρο καταγράφεται με τρόπο διττό: αφενός μεν στο ίδιο το (ιστορικά σχηματισμένο) υποκείμενο αφετέρου δε στις πολλαπλές αναπαραστάσεις του. Στο σχήμα αυτό η κοινή φωτογραφία αποτελεί προνομιακό πεδίο διερεύνησης καθότι μοιάζει να είναι προϊόν ενός υπό σύσταση “τελετουργικού”, η διερεύνηση του οποίου αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της παρούσας εισήγησης. Τελετουργικό, που στο βαθμό που υπάρχει, αποτυπώνεται στις φωτογραφίες που όλοι βγάζουμε όταν βρισκόμαστε στην ύπαιθρο.

Η προσέγγιση του θέματος θα είναι διεπιστημονική, θα χρησιμοποιηθούν αναλυτικά εργαλεία προερχόμενα από τη θεωρία της φωτογραφίας και γενικότερα τη θεωρία της τέχνης, καθώς και από την ψυχανάλυση, τις πολιτισμικές σπουδές και την κοινωνική ανθρωπολογία.

Ο Ορέστης Κωνσταντάς είναι αρχιτέκτων μηχανικός.

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΤΟΠΙΩΝ: Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ, Ο ΠΟΙΗΤΗΣ, Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ, Ο ΕΡΑΣΤΗΣ.

ΦΟΙΒΗ ΓΙΑΝΝΙΣΗ
fogianni@arch.uth.gr

Στόχος της παρουσίασης είναι να αναδειχθεί μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα η διαφοροποίηση της πρόσληψης του τοπίου (ειδικότερα του μεταπολεμικού ελληνικού) ανάλογα με το υποκείμενο της επίσκεψης. Ως υποκείμενο εννοείται εδώ όχι μόνο το πρόσωπο, αλλά και ο ρόλος του υποκειμένου και άρα ο σκοπός της εντός του τοπίου εύρεσης. Επίσης, η λέξη επίσκεψη εννοείται μέσα από την αρχαιοελληνική της προέλευση: επι-σκέψη, προβολή πάνω σε κάτι του βλέμματος κάποιου.

Μέσα από τα έργα τους, τρία διαφορετικά εμβληματικά υποκείμενα (Richard Long, Γιώργος Σεφέρης, Kendrick Pritchett) αναγιγνώσκουν διαφορετικά το τοπίο. Σε αυτά έρχεται να προστεθεί ένα τέταρτο, ανώνυμο: ο εραστής, ο συμμετέχων στην φύση, στην ελευθερία του ανοιχτού χώρου.

Το ερώτημα της παρούσας έρευνας εμβολιάζει την κατανόηση της στιγμής της επίσκεψης με την γνώση-ανάγνωση του παραγμένου έργου. Ένας ταξιδιώτης πάντοτε κουβαλά την αποσκευή του, η οποία κατά περίπτωση μπορεί να είναι βαρύτερη ή ελαφρύτερη. Με βάση τα έργα που ο καλλιτέχνης, ο αρχαιολόγος, ο ποιητής έχουν κατασκευάσει εκκινώντας από μία επίσκεψή τους σε ένα πραγματικό τοπίο, ως ποιο βαθμό είναι δυνατόν να ανακατασκευαστεί η εμπειρία της εύρεσής τους στο τοπίο μαζί με την μεταφορική αποσκευή της; Η συνείδηση της δημιουργίας, ως ποιο βαθμό μπορεί να επηρεάσει την εν λόγω επίσκεψη του καθενός από αυτούς;

Εκτός από τον καλλιτέχνη που δρα κυρίως στην Αγγλία, τα παραδείγματα του ποιητή και του αρχαιολόγου αφορούν την ελληνική ύπαιθρο με τα ειδικά χαρακτηριστικά της ελληνικής γης, φέρουσας σε απόκρυψη τα ίχνη του παρελθόντος με την μορφή υλικών-ιστορικών αποτυπωμάτων | μυθικών επικαλύψεων.

Ο Αριστοτέλης στο έργο του Περί Ζώων Κινήσεως, θέτει ως αρχή της κίνησης των ζώων την επιθυμία. Αν η επίσκεψη στη φύση μπορεί να αναχθεί σε μία κίνηση, τότε ίσως πάλι η επιθυμία να είναι η αφετηρία της. Με αυτόν τον τρόπο, το τέταρτο ανώνυμο υποκείμενο που μπορεί να δρα ανεξάρτητα, ουσιαστικά εμπεριέχεται στα τρία προηγούμενα.

Η Φοίβη Γιαννίση είναι λέκτορας στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΥΠΑΙΘΡΟΣ ΣΤΟΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ: ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟΣΤΑΣΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΟΙΚΙΩΣΗΣ.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΜΒΑΚΑΣ

vamvakasv@yahoo.gr

Σκοπός της εργασίας είναι να καταγράψει και να αναλύσει τις βασικές «εικόνες» της υπαίθρου στις κινηματογραφικές και τηλεοπτικές παραγωγές της μεταπολεμικής και μεταπολιτευτικής περιόδου. Μέσα από τα κυρίαρχα μοτίβα μυθοπλαστικής μετάπλασης της υπαίθρου στο πεδίο του θεάματος μπορούμε να προσεγγίσουμε όχι μόνο τις διαχρονικές αλλαγές αλλά και την αμφισημία που χαρακτηρίζει την κοινωνική σημασία της υπαίθρου σε συγκεκριμένες περιόδους της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας. Μεταβολές στις κοινωνικές σχέσεις, στις συλλογικές επιθυμίες και τους φόβους, στην οικονομική και πολιτική συγκυρία παράγουν διαφορετικές νοηματοδοτήσεις της υπαίθρου στην οθόνη είτε στο επίπεδο του φυσικού τοπίου (σκηνογραφικό πλαίσιο ανάλυσης) είτε στο επίπεδο του πολιτισμικού χώρου (σημειολογικό πλαίσιο ανάλυσης). Παράλληλα όμως οι κινηματογραφικές και τηλεοπτικές συλλήψεις της ελληνικής επαρχίας, πολλές φορές, προαναγγέλλουν και ενισχύουν καταστάσεις και αλλαγές που ακόμη δεν έχουν αποσαφηνισθεί στο κοινωνικό περιβάλλον τους. Πιο συγκεκριμένα διακρίνουμε τρεις φάσεις της συμβολικής λειτουργίας των εικόνων της ελληνικής υπαίθρου:

1. Την περίοδο μέχρι το 1974 (και λίγο μετά) όπου ο εμπορικός ελληνικός κινηματογράφος προσπαθεί να αναπαραστήσει το τέλος της αγροτικής-παραδοσιακής κοινωνίας με αμήχανο αλλά μάλλον θετικό πρόσημο.
  2. Την περίοδο από το 1973 έως το 1990 στην οποία πολλοί σκηνοθέτες του ΝΕΚ κάνουν μια σαφή στροφή προς την ρεαλιστική απεικόνιση της ελληνικής επαρχίας και των ελλείψεών της με τρόπο που πολλές φορές προδίδει μια ρομαντική διάθεση.
  3. Την περίοδο από το 1990 μέχρι σήμερα, στην οποία η ελληνική «περιφέρεια» πρωταγωνιστεί στο σεναριακό και σκηνοτικό τοπίο της ιδιωτικής τηλεόρασης ενισχύοντας πρακτικές εξατομικευμένης αποκέντρωσης αλλά και σύμβολα γραφικοποίησης της παραδοσιακής ζωής.
- Κύριος στόχος της μελέτης να εξεταστεί η πιο σύγχρονη τάση οπτικοποίησης της υπαίθρου στη βάση μιας γενεαλογικής μεθόδου και μέριμνας.

Ο Βασίλης Βαμβάκας είναι εντεταλμένος διδάσκων στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ: ΣΥΝΘΕΤΟΝΤΑΣ (Σ)ΤΟ ΗΧΗΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ.

ΟΛΓΑ ΤΟΥΛΟΥΜΗ
touloumi@fas.harvard.edu

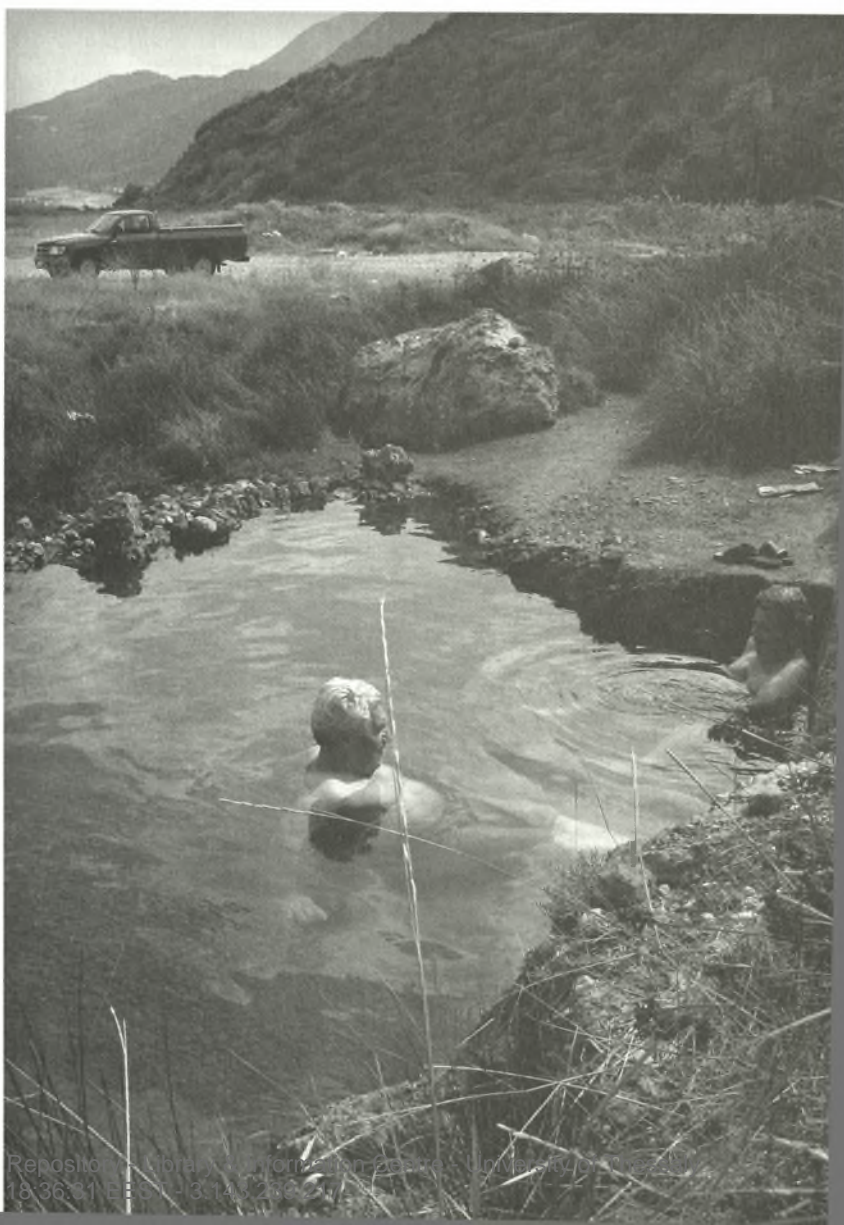
Μετά από 27 χρόνια εξορίας στο Παρίσι, ο Ιάννης Ξενάκης επιστρέφει στην μεταπολιτευτική Ελλάδα και επισκέπτεται τα ερείπια των Μυκηνών το 1974. Τέσσερα χρόνια αργότερα και με τη χορηγία του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, στήνει ένα πολυμεσικό θέαμα στον αργολικό κάμπο, το Πολύτοπο των Μυκηνών. Υπό την ενορχήστρωση του Ξενάκη, προβολείς της αεροπορίας, ντόπιος πληθυσμός, διεθνούς φήμης μουσικοί, τμήματα του στρατού, κοπάδια από κατοίκους, ενισχυτές, μίκτες και walkie-talkie επιστρατεύονται για την υλοποίηση ενός θεάματος που έρχεται να γιορτάσει την αποκατάσταση της δημοκρατίας.

Με μια πρώτη ανάγνωση, η πρόταση του Ιάνη Ξενάκη φαντάζει σαν ορθογραφικό λάθος σε ιστορικό κείμενο. Πως αλλιώς κάποιος να εξηγήσει μια εκδήλωση για την αποκατάσταση της δημοκρατίας στα ερείπια των ολιγαρχικών Μυκηνών, υπό την επιτήρηση των αντι-αεροπορικών προβολών, καταμεσής της υπαιθρου μακριά από την αιγίδα που παρέχει το κλεινόν άστυ; Το θέαμα μοιάζει περισσότερο με μια πολεμική επιχείρηση, παρά με μια πολιτιστική εκδήλωση. Μήπως όμως η τέχνη της πολεμικής, ή η πολεμική της τέχνης, δεν αποτελεί παράγωγο και συνάμα γενεσιουργό αιτία του διπλού φύση-πολιτισμός;

Στην εργασία μου θα παρουσιάσω το Πολύτοπο των Μυκηνών σαν μια υπογράμμιση του μεταπολιτευτικού ρόλου του πολιτισμού στη σχέση μας με την ύπαιθρο. Η σχέση που περιγράφει ο Ξενάκης δεν είναι ούτε μια σχέση αθάνα, αλλά ούτε και μια σχέση μονόδρομη. Προσπαθώντας να αποσπασεί μια ιστορική λαλιά, αλλά και πολύ κοντά στο πνεύμα της νεωτερικότητας, ο Ξενάκης βάζει σε διάλογο δυο δυνάμεις αντίρροπες με το Πολύτοπο των Μυκηνών. Από τη μία την επιθυμία να εκπολιτίσουμε τη φύση/ύπαιθρο, και από την άλλη να φυσικοποιήσουμε τον πολιτισμό/τεχνική. Από τη μια επιστρατεύει την τεχνολογία ως προϊόν του πολιτισμού για να επανοικήσει την ύπαιθρο, και από την άλλη εισάγει ήχους από την ύπαιθρο καθώς και εικόνες για να παράξει πολιτισμό. Το αποτέλεσμα είναι η νέα αφήγηση μιας παλιάς ιστορίας. Παιζοντας με τα σημαινόμενα της μακραίωνης προσπάθειας να εκπολιτίσουμε τη φύση, ο Ξενάκης φαίνεται να υπενθυμίζει στο κοινό ότι όσο περισσότερο πολιτισμό επενδύουμε στη σχέση μας με τη φύση, τόσο πιο θραυσματική θα μας επιστρέφεται η εικόνα της και όσο περισσότερο φύση επενδύουμε στην παραγωγή πολιτισμού τόσο πιο τεχνητό το αποτέλεσμα θα εμφανίζεται.

Η Όλγα Τουλούμη είναι αρχιτέκτων μηχανικός και υποψήφια διδάκτωρ στο Harvard University.

εφήμερες διαμονές στην ελληνική ύπαιθρο

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ.

ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΚΑΡΑΛΕΤΣΟΥ ΠΑΣΙΑ
cleok@arch.auth.gr

Η σχέση του ανθρώπου με τη φύση και της κοινωνίας με τη φύση, έγινε σήμερα ένα πρόβλημα με διάφορες μορφές, επιστημονικές και πρακτικές, δηλαδή πολιτικές.

Ένα από τα κεντρικά θέματα της αμφισβήτησης της προόδου θεμελιώνεται στην ιδιαιτερότητα του αστικού τρόπου ζωής που χαρακτηρίζεται από την διάλυση της κοινωνικής ζωής και των σχέσεων με τους άλλους. Και αυτό εξηγεί την ανάδυση σημάτων και πρακτικών που δηλώνουν «την αναζήτηση της χαμένης κοινότητας». Αυτή εκφράζεται με διάφορους τρόπους όπως με τα φανταστικά ερείσματα του δευτερεύοντος και των εικόνων της υπαίθρου με τελική μορφή την κατοικία διακοπών.

Η ανάλυση της έντασης μεταξύ πρωτεύοντος και δευτερεύοντος χωροχρόνου είναι μία σημαντική ερμηνευτική παράμετρος της παθολογίας μετανάστευσης προς την ύπαιθρο και την κατοικία διακοπών, τη δεύτερη κατοικία.

Το ζεύγος πρωτεύον/δευτερεύον αναφέρεται σε μια ψυχολογική δυναμική που αντιπαραβάλλεται στην κατάληψη της καθημερινής ζωής από τους κανόνες και τους τύπους. Η δεύτερη κατοικία μπορεί να κατανοηθεί με βάση την ανθρωπολογική δομή από την οποία προκύπτει, αυτό το παιχνίδι ανάμεσα στο Ένα και το Άλλο που υλοποιείται στην δεύτερη κατοικία.

Η δεύτερη κατοικία μπορεί να κατανοηθεί με δύο τρόπους: είτε ως συμπλήρωμα της πρώτης κατοικίας είτε ως φορέας ενός διπλού καθορισμού που μετατρέπει σε άχρηστη την πρώτη κατοικία.

Για όσους όμως ζουν τη δεύτερη κατοικία, αυτό που ενδιαφέρει είναι η φαντασική διάσταση στην οποία συμμετέχει ή αλλιώς το πώς αυτή επιτρέπει το κοινωνικό βίωμα του δευτερεύοντος. Η ανίχνευση του διπλασιασμού του χώρου μπορεί να ξεκινήσει από τις δομές του φαντασικού, να εξετάσει τους κοινωνικούς καθορισμούς, και τις πρακτικές της δεύτερης κατοικίας, εστιάζοντας στην κουζίνα, τη φωτιά και τις διαπροσωπικές σχέσεις και τέλος να συζητήσει τον κοινωνικό έλεγχο του δευτερεύοντος.

Η Κλεοπάτρα Καραλέτσου Πασιά είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Α.Π.Θ.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ '50 ΚΑΙ ΤΟΥ '60
ΚΑΙ Η ΑΜΦΙΔΡΟΜΗ ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΤΟΠΙΟ.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΟΛΩΝΑΣ
colonas@tellas.gr

Στην Ελλάδα της ανασυγκρότησης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο τουρισμός αποτελεί μια από τις βασικές προτεραιότητες για την οικονομική ανάκαμψη της χώρας. Το πρόγραμμα των κρατικών ΞΕΝΙΑ προαναγγέλλει μια σειρά ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων και μαζί με τα συντελούμενα έργα υποδομής και την αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων μεταφέρουν την εικόνα της χώρας σε όλον τον κόσμο. Η Ελλάδα καθίσταται διεθνής τουριστικός προορισμός και το διεθνές στυλ σε κοινό δρόμο με την τοπική παράδοση θα ορίσουν νέες συνέχειες και ασυνέχειες στο μεταπολεμικό αστικό και φυσικό τοπίο.

Η χώρα μετά από μια 10ετία πολεμικών αναμετρήσεων και πολιτικής αστάθειας παρουσιάζει μια εικόνα ερειπίων, καταστροφών και εγκατάλειψης. Την αποκατάσταση του οδικού δικτύου και των συγκοινωνιών, την επισκευή των σιδηροδρομικών σταθμών και των λιμανιών, την ενίσχυση της τεχνογνωσίας στις καλλιέργειες, θα ακολουθήσουν τα μεγάλα ενεργειακά προγράμματα και τα πρώτα έργα υποδομής στην περιφέρεια. Η εικόνα της υπαίθρου υφίσταται μια πρώτη αλλοίωση.

Παράλληλα, η Ελλάδα συνειδητοποιεί ότι διαθέτει μια ανεκμετάλλευτη σχεδόν έως τότε εθνική παρακαταθήκη: έναν μεγάλο αριθμό μνημείων όλων των ιστορικών περιόδων και πληθώρα περιοχών φυσικού κάλλους. Η κατασκευή μουσείων, η ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων και η ανέγερση μιας σειράς κρατικών ξενοδοχείων αποτελούν τις κύριες συσιστώσες της κρατικής παρέμβασης στο χώρο του πολιτισμού και του τουρισμού.

Τη σχέση μεταξύ αρχιτεκτονικής και του φυσικού τοπίου μέσα από τις τουριστικές εγκαταστάσεις του '50 και του '60 επιχειρεί να παρουσιάσει η ανακοίνωση αυτή.

Συγκεκριμένα θα εξετασθεί κατά πόσον επηρέασαν την εικόνα της υπαίθρου τα μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα, οι διαμορφώσεις των αρχαιολογικών χώρων και η οργάνωση των τουριστικών ακτών. Επίσης τις αμφίδρομες σχέσεις μεταξύ μνημείων-υποδομών-υπαίθρου στις κατεξοχήν περιοχές φυσικού κάλλους της χώρας και σε ποιον βαθμό αυτές οι σχέσεις είναι σήμερα αποδεκτές από τη σχετική νομοθεσία προστασίας των μνημείων και του φυσικού περιβάλλοντος.

Ο Βασίλης Κολώνας είναι αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΎΠΑΙΘΡΟΣ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ:
ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ.

ΠΑΡΙΣ ΤΣΑΡΤΑΣ
ptsar@aegean.gr

Η εισήγηση θα αποτελείται από τρία τμήματα:

Στο πρώτο θα εξεταστούν αρχικά οι παράγοντες οι οποίοι συνέβαλαν στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης στην ελληνική ύπαιθρο, κατά την περίοδο ιδιαίτερα μετά το 1970. Στη συνέχεια, θα διερευνηθούν οι κοινωνικές αλλαγές στον αστικό χώρο οι οποίες ανέδειξαν τον τουρισμό και τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό του σύγχρονου τρόπου ζωής.

Στο δεύτερο θα καταγραφούν τα ειδικότερα πρότυπα ανάπτυξης του Τουρισμού και του ελεύθερου χρόνου στην ύπαιθρο, τα οποία αποτελούν νέα και ιδιαίτερα τουριστικά «προϊόντα» αλλά και «περιβάλλοντα» της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας και θα εξεταστούν ειδικότερα τα δεδομένα που προκύπτουν για τις παραγωγικές πρακτικές, την κοινωνική συγκρότηση και το φυσικό και δομημένο περιβάλλον από τη συγκρότηση αυτών των προτύπων.

Στο τρίτο τέλος τμήμα θα αναφερθούν στους προβληματισμούς οι οποίοι ανακύπτουν από αυτές τις εξελίξεις και επικεντρώνονται στα εξής ζητήματα: α) Ποια είναι τα νέα κοινωνικά και παραγωγικά δεδομένα των περιοχών της υπαίθρου με τουριστική ανάπτυξη, β) Ποια είναι τα χαρακτηριστικά αλλά και τα προβλήματα (πχ σχεδιασμού, διαχείρισης, ανάπτυξης) που ανακύπτουν για το φυσικό και δομημένο περιβάλλον των περιοχών της υπαίθρου με τουριστική ανάπτυξη, γ) Απαιτούνται πιθανώς νέες εννοιολογικές οριοθετήσεις σε επιστημονικές έννοιες όπως αυτή της «υπαίθρου», λόγω της ραγδαίας τουριστικής ανάπτυξης και της επακόλουθης αστικοποίησης αλλά και τουριστικοποίησης.

Ο Πάρις Τσάρτας είναι καθηγητής Τουριστικής Ανάπτυξης και πρόεδρος του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΩΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΥΤΥΧΙΑ ΤΩΝ ΤΡΟΠΙΚΩΝ.
ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.

ΒΑΣΩ ΤΡΟΒΑ
vatrova@uth.gr

Η παρουσία του τοπίου στις τουριστικές εγκαταστάσεις υπήρξε πάντα ένας ισχυρός παράγοντας της ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας. Στη δεκαετία του 60, στα πλαίσια των μεγάλων τουριστικών επενδύσεων, τα ερωτήματα περί τοπίου φαίνεται να προσπαθούν να κατακτήσουν την έννοια της ελληνικότητας. Στον απόηχο αυτής της προσπάθειας, μέχρι την δεκαετία του 1980, ακούσε η γειτονία, η πρόσβαση, η χρήση ή η ήπια παρέμβαση σε ένα ενδιαφέρον φυσικό τοπίο. Οι 3 τελευταίες δεκαετίες όμως αντιλαμβάνονται το τοπίο ως ένα νέο πεδίο με δυνατότητες πλήρους ανακατασκευής. Έτσι μέσα στις τουριστικές εγκαταστάσεις διαμορφώνονται νέα περιβάλλοντα, απαλλαγμένα από τα τυπικά χαρακτηριστικά του ελληνικού τοπίου (άνεμοι, κύματα, βλάστηση, κλπ) και οργανωμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να παραλέμπουν σε ένα α-τοπικό παράδεισο με τροπικά χαρακτηριστικά.

Την δεκαετία του 80-90 το φαινόμενο αυτό χαρακτηρίζει μόνο τις οργανωμένες εγκαταστάσεις των μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων. Την τελευταία δεκαετία όμως φαίνεται ότι αποτελεί ένα διευρυμένο και εκλαϊκευμένο μηχανισμό διαμόρφωσης του τοπίου και μάλιστα με τυποποιημένο πλέον σχεδιαστικό λεξιλόγιο.

Η εργασία αυτή θα επιχειρήσει να διερευνήσει τους μηχανισμούς κατασκευής αυτών των υβριδικών τοπίων, τις χωρικές τυπολογίες τους, τους αισθητικούς και σημειολογικούς κώδικες τους. Αυτά τα νέα τοπία συνιστούν ένα αμάλγαμα γνώσεων και φαντασιώσεων που διαμορφώνουν πλαίσια για την αναψυχή, απαντούν στις επιθυμίες αλλά και ταυτόχρονα καθορίζουν τα υποκείμενά της, μεταμορφώνουν το ελληνικό τοπίο ως φυσική οντότητα αλλά και την αντίληψη που έχουμε γι' αυτό.

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΗ: ΜΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΙΣ "ΑΠΑΓΟΡΕΥΜΕΝΕΣ ΣΚΗΝΕΣ" ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΣΟΥΡΑΣ

ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΣΑΜΑΡΙΝΗΣ

kostismas@hotmail.com pascalpoly@hotmail.com

Σε αντίθεση με τις "οργανωμένες" μορφές τουρισμού-παραθερισμού που -στο πλαίσιο κεντρικών αναπτυξιακών επιλογών, ή αυθόρμητων κοινωνικοοικονομικών δυναμικών- έχουν αφήσει τα σημάδια τους στο φυσικό χώρο, συγκροτώντας με ένα σύνθετο όσο και πολλαπλό τρόπο τμήματα της ελληνικής υπαίθρου, η "μορφή παραθερισμού" που προτείνεται από τη συγκεκριμένη μελέτη έχει τη δική της ιδιαίτερη ιστορία: είναι μια ιστορία που δεν έχει αφήσει τα "χωρικά της ίχνη-τεκμήρια", στο βαθμό που ως τέτοια εκλάβουμε τις κάθε λογής ανθρωπογενείς παρεμβάσεις, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν συνιστά συγκεκριμένες σχέσεις με τον υλικό χώρο και τη φύση. Αντίθετα, πρόκειται για μια μορφή οικειοποίησης-κατοίκησης της υπαίθρου που έχει τη δική της γεωγραφία, στη μικροκλίμακα του τόπου αλλά και σε πολύ ευρύτερη κλίμακα, χρονικά πρωτότερη αλλά και δυναμικά εξελισσόμενη.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά καθιστούν κατανοητή την έλλειψη ενδιαφέροντος για το θέμα, στο πλαίσιο μίας αρχιτεκτονικής συζήτησης με επίκεντρο το "κατασκευάζειν". Πολύ περισσότερο, στο πλαίσιο μίας συζήτησης για το χώρο οροθετημένης από τη λογική της ανταγωνιστικής οικονομικής "ανάπτυξης", της τουριστικής βιομηχανίας και των υποδομών.

Ταυτόχρονα όμως τα ίδια χαρακτηριστικά προβάλλουν με ενδιαφέροντα τρόπο ζητήματα μίας διαφορετικής προσέγγισης αναφορικά με το χώρο και τις διαδικασίες πρόσληψής του.

Η μεθοδολογία εντοπισμού και ανάλυσης των ζητημάτων υπερβαίνει τα όρια μίας αμιγούς αρχιτεκτονικής μελέτης. Ανάγεται σε πόνημα μίας διεπιστημονικής προσέγγισης, ετερόκλητης όχι μόνο ως προς τα εμπλεκόμενα επιστημονικά πεδία, αλλά και ως προς εγγενείς προσλήψεις και νοηματοδοτήσεις της "φύσης". Και αυτό διότι η αποδιδόμενη "αξία χρήσης" της φύσης δεν διέπεται από μία ενιαία αντίληψη, ούτε τα όρια και οι όροι του ανθρώπινου παρεμβατισμού στο φυσικό στοιχείο έχουν προσδιοριστεί σε κοινή ιδεολογική, κοινωνική, οικονομική και αρχιτεκτονική βάση. Αντίθετα, έχει αποτελέσει αντικείμενο συγκρούσεων και πολυδιάστατων αντιπαραθέσεων σε όλα τα παραπάνω πεδία.

Κατά συνέπεια η ελεύθερη κατασκήνωση, ως απλή πρακτική ή θεσμός, παραμένει μετέωρη διαχρονικά μέσα στο αντίστοιχο φάσμα των αντιπαρατιθέμενων νοηματοδοτήσεων: Από τη φύση ως αδόμεητο -εν δυνάμει δομήσιμο- χώρο μέχρι την αυτοτέλειά της ως προς τη δυνατότητα "κατοίκησης" και από την προαιώνια πρακτική παραμονής και κατασκήνωσης του ανθρώπου στη φύση μέχρι τη σύγχρονη αναγωγή της σε "πόρο" της τουριστικής βιομηχανίας.

Επιπλέον, οι θεσμικές και οικονομικές ανακατατάξεις των τελευταίων ετών, όπως οι αναδιαρθρώσεις του διοικητικού και αυτοδιοικητικού χάρτη, οι κατευθύνσεις της τουριστικής ανάπτυξης και οι στοχεύσεις του νέου χωροταξικού σχεδίου, αποτελούν περιοχές άντλησης πλούσιων πορισμάτων και ως τέτοιες εμπλέκονται άμεσα στη συζήτηση για το υπό μελέτη θέμα.

Ο Κωστής Μασούρας είναι αρχιτέκτων μηχανικός.

Ο Πασχάλης Σαμαρίνης είναι αρχιτέκτων μηχανικός.

Η ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΗ “ΧΡΗΣΗ” ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΧΙΖΑΣ
schizas1@otenet.gr

Τα σπορ εκφράζουν τις κυρίαρχες στάσεις ζωής και αξίες. Η κριτική των σπορ αποκαλύπτει την όσμωση της ζωής και του παιχνιδιού, την ανάπτυξη ή καταβύθιση του πολιτισμού, τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου αλλά και του χώρου. Τα δολοφονικά σπορ της ύστερης ρωμαϊκής αυτοκρατορίας μιλάνε για τον εκβαρβαρισμό της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής των Ρωμαίων, όπως οι σημερινοί μπασκετικοί και ποδοσφαιρικοί θρίαμβοι μιλάνε για τη κυριαρχία του οπαδισμού και του παραγοντισμού στην κοινωνία των μίντια. Και οι θηρευτές του κινδύνου των εξτρέμ σπορ στους ορεινούς όγκους, εκτέμνουν την αβάσταχτη ελαφρότητα μιας μεγαλομεσαιάς ιδεολογίας, που αντιμετωπίζει την φύση σαν απλό «γήπεδο» επιδόσεων.

Το βουνό και η ύπαιθρος γενικότερα εκκενώνεται από παραγωγικούς πληθυσμούς, όμως γίνεται αποδέκτης άλλων πιέσεων. Όταν οι Κινέζοι διοργανωτές των Ολυμπιακών αγώνων ασφαλοστρώνουν χιλιάδες χιλιόμετρα στα Ιμαλάια για την περιφορά της Ολυμπιακής φλόγας, όταν στο Γκραντ Κάνυον των Ηνωμένων Πολιτειών στήνεται μια μεγάλη και «τοπιο-κτονική» γυάλινη εξέδρα, η προστασία της υπαίθρου αποκτά μεγάλη σημασία. Σήμερα, στην εποχή της ταξιδιωτικής επανάστασης και της χωρικής διαστολής των ψυχαγωγικών λειτουργιών, αυτή η προστασία πρέπει να νοείται σαν μια «χρυσή τομή» μεταξύ της «ταρίχευσης» και της εξαλλης μεταλλαγής των υπαίθριων τοπίων...

Το λάϊτ φυσιολατρικό πνεύμα, άλλοτε απλώς καταναλωτικό και άλλοτε «βιδωμένο» στην αναζήτηση κατορθωμάτων, δεν είναι άσχετο με τη μορφολογία της «αστικοποίησης» της υπαίθρου. Το πνεύμα αυτό προβάσκει στην οδοποία, στη διαμόρφωση εξοχικών σπιτιών, γηπέδων γκολφ, τουριστικών εγκαταστάσεων, τεχνητών «ορεινών χωριών», χιονοδρομικών κέντρων και ορειβατικών καταφυγίων.

Όμως η εμβάθυνση και διεύρυνση της κοινωνικής «πρακτικής κριτικής» σημαίνει κάτι περισσότερο από τη μίζερη επίκληση κάποιων στενά περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Εδώ χρειάζεται μια ολιστική αναφορά στις αντικειμενικές και υποκειμενικές όψεις του φαινομένου. Χρειάζεται να κατακτηθεί μια άλλη αντίληψη για την ύπαιθρο της νέας εποχής, κι ακόμη για σπορ φιλικά με τη ζωή, χωρίς μαζοχιστικές εντάσεις, χωρίς δονκιωτικές αναμετρήσεις με το «αδύνατο».

Ο Γιάννης Σχίζας είναι διευθυντής του περιοδικού ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ.

αρχιτεκτονική και ανακατασκευές του φυσικού

ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ.

ΔΗΜΗΤΡΑ ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΑ
dicha@otenet.gr

Η συσχέτιση της μεταπολεμικής αρχιτεκτονικής δημιουργίας με την έννοια του εδάφους θα αποτελέσει το πλαίσιο ανάλυσης της εισήγησης. Η έννοια αυτή επιλέγεται ως αντιπροσωπευτική για τις σχέσεις μεταξύ του αστικού και υπαίθριου, του φυσικού και του τεχνητού στην αρχιτεκτονική θεωρία και πρακτική. Η υλική όσο και συμβολική διάσταση αυτής της έννοιας θα εξετασθεί στη σχέση της με τη διαπραγμάτευση της αίσθησης του χωρικού «ανήκειν» σε μια ταυτοποιητική κοινότητα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο θα αναλυθεί και η περίπτωση της ελληνικής ιδιαιτερότητας στις σχέσεις φύσης-υπαίθρου και δομημένου περιβάλλοντος.

Αναλυτικότερα, η εισήγηση θα παρακολουθήσει τις διαδοχικές και διαφορετικές ερμηνείες που έχουν αποδοθεί στην έννοια του εδάφους στην μεταπολεμική αρχιτεκτονική, εστιάζοντας στους εξής άξονες:

- Το έδαφος ως απαρχή θεμελίωσης ή αναθεώρησης της ταυτότητας.
- Το έδαφος ως πλαίσιο «φυσικοποίησης» κοινωνικών στερεοτύπων.
- Το έδαφος ως έρεισμα διαπραγμάτευσης νοηματικών οριοθετήσεων (νοητικό/ υλικό, φυσικό/τεχνητό, κεντρικό/περιφερειακό, σταθερό/μεταβλητό κ.α.).
- Η εδαφική οικο-λογία κατοίκησης στις σύγχρονες πόλεις.
- Η θέση του εδάφους/φύσης στην ανάγνωση του σύγχρονου ελληνικού υπαίθριου αλλά και αστικού τοπίου.

Θα αναλυθούν παράλληλα, συγκεκριμένα παραδείγματα αρχιτεκτονικών προτάσεων τα οποία διαπραγματεύονται μια νέα ηθική συν-κατοίκησης του αγροτικού/υπαίθριου και του αστικού στοιχείου για τις σύγχρονες πόλεις. Θα μελετηθεί η μεταγραφική κι επανεξέταση των πάγιων συντακτικών στοιχείων της υπαίθριας παράδοσης (χαμηλή πυκνότητα, συνεκτική κοινωνική κατανομή, αραιή δόμηση, οριζόντια διάταξη, σταδιακή διαστρωμάτωση της ύλης, χαλαρή χρονική οικειοποίηση, άμεση εξάρτηση από περιβαλλοντικές μεταβλητές κ.λπ.) με αυτά της αστικής παράδοσης. Θα εξετασθούν τέλος, οι εδαφικές διεκδικήσεις, ως μοχλοί ανάλυσης των συνθηκών μέσα στις οποίες ο άνθρωπος μπορεί να κάνει τον κόσμο κατοικήσιμο.

Η Δήμητρα Χατζησάββα είναι αρχιτέκτων μηχανικός, εντεταλμένη διδάσκουσα στα Τμήματα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Α.Π.Θ. και Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΙΣΟΧΗ.

ΔΗΜΗΤΡΑ ΦΥΓΚΑ
dfiga@gmx.de

Μια μικρή μελέτη που αφορά έναν χώρο στις παρυφές ορεινού χωριού του Βιτσιού θα αποτελέσει την αφορμή τής εισήγησης. Ένα κομμάτι εξοχής που συναντάται σχεδόν σε κάθε χωριό της Ελλάδας: Πλατάνι, βρύση, νερό τρεχούμενο, μια πλαγιά και θέα του χωριού από ψηλά, μερικά βραχάκια, μονοπάτι, φυσικό πλάτωμα, μικρή εκκλησία... ένας μικρός τόπος πλήρης και ολοκληρωμένος, ήπιος και οικείος, κατάληξη περιπάτων και εκδρομή για την πρωτομαγιά, την Καθαρή Δευτέρα και άλλες γιορτές συνδεδεμένες με την ύπαιθρο.

Μπροστά σε αυτό που δε μπορεί να σχεδιαστεί (εξοχική ταβέρνα, σπίτι αγροτικό, πλατεία σε χωριό του Πηλίου, εκκλησιάκι στο γκρεμό, ...) θα προσπαθήσουμε να προτείνουμε, με όρους κατασκευής, μια σχέση ανταλλαγής με το φυσικό: το χώμα και τις λάσπες, το ανώμαλο φυτρωμένο έδαφος, τα δέντρα και τα αγκάθια, τις πέτρες και το νερό, να χαράξουμε μονοπάτια, να σχεδιάσουμε το ίδιο το παιχνίδι στην εξοχή (!).

Θα επιχειρήσουμε να δώσουμε μικρές οδηγίες αντίληψης, σε μια σύγχρονη συνθήκη όπου όχι μόνο η εμπειρία του φυσικού χώρου έχει συρρικνωθεί και υποκατασταθεί, αλλά και τα όρια φυσικού και τεχνητού, φυσικού και κατασκευασμένου συμπλέκονται και θολώνουν.

Θα αναζητήσουμε στη φύση τη δυνατότητα και τον τρόπο μιας συνομιλίας, που συμπεριλαμβάνει και αφορά πρώτα τον αρχιτέκτονα ως δημιουργό, που "ταγμένος με κάθε τρόπο να επιφέρει σημαντικές επιδράσεις, από τη φύση του νοιώθει την τάση να κυριαρχεί, να οικειοποιείται τα πράγματα, να τα υποτάσσει στον τρόπο που σκέφτεται και υπάρχει..." Όπως κάθε αληθινή συνομιλία, δεν θα είναι δυνατή χωρίς να χάσουμε την αυθεντία μας· χωρίς να δεχτούμε την αυτόνομη ζωή των πραγμάτων, χωρίς να αναρωτηθούμε για τα κίνητρα, την έκταση και τα όρια των γραμμών μας, χωρίς την επίγνωση εντέλει της φύσης που είμαστε εμείς οι ίδιοι.

Αυτή η συνομιλία, που δεν είναι παρά η άμεση, βιωμένη εμπειρία του φυσικού χώρου, η "ενεργή ανάγνωση" και ανάλυσή του, ίσως είναι το πιο ουσιαστικό απόθεμα αν όχι προϋπόθεση τής ίδιας της αρχιτεκτονικής δημιουργίας.

Η Δήμητρα Φύγκα είναι αρχιτέκτων μηχανικός, εντεταλμένη διδάσκουσα στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

ΑΝΑΧΩΜΑ Ε65:

ΜΙΑ ΑΠΡΟΣΜΕΝΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΧΑΜΕΝΟΥ ΤΟΠΟΥ.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΠΑΜΠΑΣΙΚΑΣ
petros@driftingcity.com

Η ανακοίνωση παρουσιάζει την εξής υπόθεση: τι θα γινόταν αν αναπλάθαμε ένα πολλαπλώς κατεστραμμένο τοπίο χρησιμοποιώντας σχεδιαστικές μεθόδους και προγραμματικές στρατηγικές οι οποίες, σε αντίθεση με την κοινή λογική και το ένστικτό μας, χρησιμοποιούνται όχι για να απαλείψουν, αλλά να διαφυλάξουν τα θραύσματα της καταστροφής;

Παρουσιάζεται η σταδιακή ιστορία της υλικής και νοηματικής αποψίλωσης, εκχέρωσης, μόλυνσης, μπαζώματος, πυρκαϊάς και πλημμύρας μίας αμφιθεατρικής πλαγιάς στα νότια του 156ου χιλιομέτρου της Εθνικής Οδού Κορίνθου-Πατρών (Ε65). Πρόκειται για μία τυπική αφήγηση ουδετεροποίησης, απαξίωσης, και εξαφάνισης ενός ασυνήθιστου Τόπου: μία πορεία μεταμόρφωσης από το ρυθμικά ορισμένο στο αόριστο και από το αόριστο στο σπασμωδικό. Η ιστορία παρουσιάζεται μέσα από νομικά, ιστορικά, κοινωνικά και εικαστικά τεκμήρια.

Η περιοχή έχει έκταση περίπου 130 στρεμμάτων. Είναι αρχετυπική εκδοχή της ελληνικής υπαίθρου. Ορίζει το όριο μίας παραλιακής κοινότητας και του ευρύτερου ανθρωπογενούς τοπίου: της ακροθαλασσιάς, των βράχων, του δάσους, των ρεμάτων, και μίας συνεχώς εξελισσόμενης παρέμβασης στα σαθρά στοιχεία της τοπογραφίας της. Μέρος της χρησιμοποιείται ως σκουπιδότοπος. Εκτός από σπασμωδικά αόριστη, η περιοχή είναι και νοηματικά ζηματογενής: εντός της αποτίθενται, μετακινούνται και κατακάθονται κατάλοιπα της τοπικής κοινωνίας.

Στο ανάχωμα Ε65 συνενυρίσκονται μία κεντρική συλλογική έννοια και ένα κυρίαρχο μαζικό μέσο της σύγχρονης Ελλάδας: ο Τόπος (α) και το Αυτοκίνητο (β). Σε συνέχεια της αρχικής τεκμηρίωσης, παρακολουθώντας την αρχική υπόθεση εργασίας (ανάπλαση του κατεστραμμένου τόπου αντίθετη με την κοινή λογική και πρακτική) μέσω περίπου 8 σχεδιαστικών προτάσεων που εξελίχθηκαν για το συγκεκριμένο πρόβλημα σε μάθημα Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού στο Πανεπιστήμιο Πατρών, τα στοιχεία (α) και (β) επαναπροσδιορίζονται μέσα από την προτεινόμενη κατασκευή ενός σύγχρονου Μουσείου (γ).

Η προτεινόμενη εργασία θα αποδείξει, ενάντια στην κυρίαρχη πρακτική επαναπροσδιορισμού του κατεστραμμένου τόπου με απαξιωτικά ποσοτικά στοιχεία (μετρήσεις-αποζημιώσεις-αναπλάσεις), τη δυνατότητα εφαρμογής μίας ποιοτικής εναλλακτικής: όπου ένα εξαφανισμένο φυσικό συστατικό του αυτόνομου τόπου (η καλλιέργεια, ο πολιτισμός) επανεισάγεται και αναζωογονείται στο αργέγονο του μέρος μέσω μίας τεχνητής εκδοχής του (το Μουσείο). Τελικά επιβεβαιώνεται η δυνατότητα της αρχιτεκτονικής να διεκδικήσει, ανεξάρτητα, αυτοδύναμα και ριζοσπαστικά, την εξουδετερωμένη ελληνική ύπαιθρο.

Ο Πέτρος Μπαμπασίκας είναι αρχιτέκτων μηχανικός, εντεταλμένος διδάσκων στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών.

ΑΠΟ ΤΗ "ΜΥΘΙΚΗ ΑΓΡΙΟΤΗΤΑ" ΣΤΗ "ΔΑΜΑΣΜΕΝΗ ΦΥΣΗ": ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΖΑΒΡΑΚΑ
ddzavraka@gmail.com

Η πολύπλοκη σχέση φύσης και κοινωνίας αναπτύσσεται διαχρονικά και εξελικτικά, συγκροτώντας ένα πλούσιο πεδίο στην θεωρία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Με κύριο άξονα την οργάνωση και την δυναμική της ανθρώπινης παρέμβασης, ο άνθρωπος έχει αντιδιαμετρικά εκφράσει την αντίληψή του για τη φύση και την κατοίκησης της ως 'μυθική αγριότητα' που δεν έχει εξερευνηήσει πλήρως και ως 'δαμασμένη φύση' στο πυκνό αστικό τοπίο. Για τη μεταμόρφωση της 'απολίτιστης' ανέγγιχτης φύσης σε κατοικημένο τεχνητό πεδίο έχουν επινοηθεί ιδεολογίες και στρατηγικές που ακουμπούν στη βαθιά ανθρώπινη υπαρξιακή αντίληψη. Το ανθρωπογενές τοπίο αποτελεί τον καθρέφτη της κλιμακωτής και αμφίδρομης σχέσης φυσικού και τεχνητού, φύσης και πόλης. Στο πλαίσιο αυτό, πρόκειται να αναπτυχθούν εφαρμοσμένα έργα από τον ευρωπαϊκό χώρο.

Το παράδειγμα του κήπου Uettilberg (D. Kienast, Ζυρίχη, 1980) τροφοδοτεί πλούσια επιχειρηματολογία, γύρω από μια αλληγορία συμβόλων που έχουν οπτικοποιηθεί μέσω του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, με αφορμή τη θεώρηση του ιδιωτικού κήπου ως μικρόκοσμο ιδεών. Η υπερβατική ακρίβεια τοποθετεί το έργο στα όρια της εικαστικής δημιουργίας, με τη διασκευή του φυσικού τοπίου σε πεδίο ανθρώπινης εξερεύνησης και αναψυχής. Οι ελάχιστες αλλά αυστηρές σημειακές επεμβάσεις για τον προσανατολισμό, την κίνηση και την στάση των επισκεπτών παρουσιάζουν έντονες αναφορές στο ουτοπικό, αρκαδικό ιδεώδες και τον αρχέγονο φόβο του θανάτου. Η χρήση κειμένου για τον καινοφανή προσδιορισμό των ορίων μεταξύ 'φυσικού' και 'τεχνητού' αφήνει αιχμές για την 'μοντέρνα' θεώρηση της φύσης. Ο διαχωρισμός μεταξύ φυσικού και 'τεχνητά' φυσικού μας οδηγεί στην ανάγνωση του αντικατοπτρισμού της φύσης στο σύγχρονο προαστιακό τοπίο.

Στην πρωτοπορία του σύγχρονου αρχιτεκτονικού σχεδιασμού η νοηματοδότηση της υπαίθρου υπαγορεύει τη μορφή μιας νέας 'ανασκευασμένης' φύσης. Με αφετηρία τον γερμανικό ρομαντισμό εκφράζεται ένας 'κυνικός' επανακαθορισμός ορίων στην διάθεση αστικής κυριαρχίας στην ύπαιθρο. Η ελληνική αστική συνάφεια, στον άξονα της σχέσης φύσης και πολιτισμού, σκιαγραφεί μια κλίμακα από τον 'θαυμασμό' στην 'περιφρόνηση' με ποικίλες στρατηγικές.

Η Δέσποινα Ζαβράκα είναι αρχιτέκτων μηχανικός, υποψήφια διδάκτωρ Α.Π.Θ. και εντεταλμένη διδάσκουσα στο Τμήμα Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Η ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΥΘΥΝΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

ΦΩΤΗΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ

Ξεκινώντας από τις περιφνημες παρατηρήσεις του Georg Simmel στις αρχές του εικοστού αιώνα σχετικά με την ιστορική γένεση του τοπίου, θα επιχειρηθεί μια παράλληλη ανάγνωση των δραματικών εξελίξεων στις κοσμοαντιλήψεις από τις οποίες γεννήθηκε η νεότερη επιστήμη: από τον Γαλιλαίο και τον Μπαϊκον μέχρι τον Νεύτωνα και τον Καρτέσιο, ο κόσμος θα ανακατασκευαστεί ως γεωμετροποιημένη αναπαράσταση προκειμένου να υπαχθεί σε απεριόριστη εργαλειοτεχνική κυριαρχία και χρήση. Η ολοκλήρωση αυτού του προγράμματος θα κανονικοποιηθεί μέσα στη φιλοσοφία του Χέγκελ – τόσο στη σύλληψη της κοσμοϊστορικής πορείας του Πνεύματος ως ολοκληρωτικού μεταβολισμού της Φύσης μέσα στην Έννοια, όσο και στην ιδιάζουσα σχέση Φύσης και Τέχνης που εγκαθιστά στην πραγμάτευση περί «Απολύτου Πνεύματος» (τρίτο μέρος της Φιλοσοφίας του Πνεύματος, 1819).

Λόγω της μοναδικής της θέσης στο μεταίχμιο εργαλειοτεχνικής δραστηριότητας και τέχνης, η αρχιτεκτονική έγινε προνομιακό πεδίο για την υλοποίηση αυτού του ιδιαζόντως νεωτερικού προγράμματος. Η ανάλωση του φυσικού περιβάλλοντος μέσα στον δομημένο αστικό (urban) χώρο, ο ακατάσχετος μεταβολισμός του άγριου στο καρκινικά επεκτεινόμενο οικισμένο, μοιάζει με παραδειγματική ενσάρκωση των αφηρημένων συλλήψεων του Χέγκελ στον πραγματικό, φυσικοϊστορικό χώρο: είναι ταυτόχρονα, βέβαια, μία από τις κρίσιμες πλευρές της τραγωδίας του εικοστού αιώνα. Αξιοσημείωτο είναι ωστόσο πόσο αδιερότητα, και με πόσο αφελή ενθουσιασμό, αποδέχθηκε η μοντερνιστική αρχιτεκτονική αυτόν τον ρόλο. Γι' αυτό και η σύντομη αυτή επισκόπηση θα καταλήξει με τη θέση ότι μια ριζοσπαστική αρχιτεκτονική σήμερα οφείλει να υπερβεί πλήρως τον εαυτό της σε έναν ακτιβισμό για τη διάσωση των απαράγραπτων δικαιωμάτων του άγριου απέναντι στο οικισμένο – να γίνει δηλαδή, με κάποια ειδική έννοια, μη- ή αντι-«αρχιτεκτονική».

η φύση κι εμείς: επιπλοκές μιας δύσκολης σχέσης

Η ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ.

ΙΟΡΔΑΝΗΣ ΣΤΥΛΙΔΗΣ
istylidis@uth.gr

Η εισήγηση έχει ως θέμα την δειγματική διερεύνηση και την πειραματική τακτοποίηση των τρόπων και των ειδών των συσχετίσεων των εννοιών και των συμπεριφορών που ορίζουν ή υπονομεύουν το ορισμένο πεδίο. Η Φύση, η ύπαιθρος, το Τοπίο είναι οι λέξεις-επικοινωνιακοί συσσωρευτές-το περιεχόμενο των οποίων δεν συνιστά ένα ομοιογενώς διεσπαρμένο ιδεολογικό πεδίο αναφοράς στις δυτικές ιδιαίτερα κοινωνίες.

Η φύση και η αντίληψη και η χρήση εννοιών περί και για αυτήν, συνιστούν ένα ανοικτό και άτακτο εικονογραφικό -κυριολεκτικά και μεταφορικά- σύστημα αναφοράς που έχει ήδη εδραιωθεί κανονιστικά καθορίζοντας έναν ή άπειρους, ελλειπτικούς ή ενισχυμένους τρόπους του βλέμματος, ταυτισμένο με τα τρέχοντα τυπικά μοντέλα θέασης, πρόσληψης και λειτουργικής χρήσης του περιεχόμενου (της ιδέας περί της φύσης...).

Το εννοιολογικό περιεχόμενο (η ιδέα περί της φύσης...) είναι ένα εξιδανικευμένο, οριοθετημένο και τυποποιημένο πεδίο αναφορών, τμήμα και ενισχυτής των τεχνικών της καταναλωτικής δυτικής οικονομικής δομής, των ωφελμιστικών ιδεωδών της, της άρχουσας αναγκαιότητας για την ένταξη κάθε σχέσης-άρα και του βλέμματος προς και της ανάγκης για τη φύση-στο κυρίαρχο μοντέλο οικονομικής συμπεριφοράς σε αντίθεση με την διερευνητική αβεβαιότητα και την φυσική-ιδιω-κίνηση εντός της αχανούς πολύπλοκης συμβιωτικής γεώσφαιρας.

Η φύση είναι ένα αντίπαλο εννοιολογικό ισοδύναμο ως προς το πεδίο του Δυτικού πολιτισμού, ...ένα εχθρικό άλλο;... ή είναι ο υποδοχέας της εν-αυτή αδιαίρετης συνύπαρξης;

1. Ποιές είναι οι διαστάσεις και ο χρόνος της παρατήρησης; ποιά είναι τα αποκαλυπτικά σημεία της παρατήρησης; εκεί όπου συσσωρεύονται, αποκαλύπτονται και εκδιπλώνονται οι απαντήσεις των ερωτηματικών για τις ιδιότητες και τις διακαδώσεις ενός φυσικού γεγονότος.
2. Ποιός είναι ο αλγόριθμος της διαδικασίας κατανόησης και ποιές οι αναφορικές πολλαπλότητες του παρατηρούμενου «φυσικού γεγονότος» μέσα από τη χρήση των «μακροεικόνων», των χρονικών δηλαδή ακολουθιών παρατήρησης που συσσωρεύουν και νοηματοδοτούν εις ένα ενιαίο γεγονός παρατήρησης τους πληθυσμούς των λεπτομερειών.
3. Πως είναι δυνατόν να τακτοποιηθούν και να διαχυθούν τα θεωρητικά και εμπειρικά-κατά μόνας-αποκτήματα σε ένα δυνατό κοινωνικό σώμα. Τι είδους ανοικτή συστημική διαδικασία χρειάζεται ή υπονοείται... σε ποια στιγμή γεννιέται η εγρήγορση ή προκαλείται η κατάρρευση της επιθυμίας και των πρακτικών της βίωσης του φυσικού συσχετισμού ως μέτρο της απόστασης από το ήδη απωλεσθέν ουσιαστές περιβάλλον ζωής.
4. Το ταξίδι, η αναφορική διείσδυση σε τόπους-ορισμούς, ψηφίδες του ενός ενιαίου τόπου, και ο στοχασμός ως εργαλεία και δείκτες της εξόδου από ένα περιβάλλον-πλάσμα του τεχνικού-δυτικού πολιτισμού.
5. Η διαλεύκανση του περιεχόμενου και η κατασκευή των καταλόγων της σωματικότητας και της πνευματικότητας, των σχέσεων και των διεκδικήσεων επί της μικρο-έννοιας της υπαίθρου, της διαλεύκανσης του περιεχόμενου της συμβιωτικής οντότητας της πολιτικής θεωρίας για τη ριζοσπαστική-βιωματική κατανόηση της φύσης, τους νομικούς προσδιορισμούς για την κυκλώπεια μεταβολή του οικείου τόπου.

...οι τελικοί αναμενόμενοι δείκτες ενός σισύφειου πιθανολογήματος.

Ο Ιορδάνης Στυλίδης είναι λέκτορας στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

ΕΠΙΚΑΙΡΙΚΑ ΚΟΣΜΟΕΙΔΩΛΑ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ
triantafilidis_g@yahoo.gr

Ο φυσικός κόσμος περιορίζει δραματικά τα όριά του κάτω από τις συνεχείς και επιταχυνόμενες επεκτάσεις του τεχνικού αντπάλου του. Έργα μεγάλης κλίμακας, δραματικές μεγεθύνσεις πόλεων, μαζικές εκχερσώσεις εδαφών, άλογες υλοτομήσεις δασικών εκτάσεων σκιαγραφούν ενδεικτικά ένα βαθύ αδιέξοδο, απάντηση στη βαθιά επιθυμία του ανθρώπου να κυριαρχήσει πάνω στη φύση.

Στη χώρα μας μαζικές μορφές εποικισμού του φυσικού περιβάλλοντος συνδεδεμένες με επεκτάσεις σχεδίων πόλεως, την απόκτηση δεύτερης κατοικίας ή τουριστικές «αξιοποιήσεις» εδαφών αναλώνουν ανεξέλεγκτα τα αποθέματα του φυσικού τοπίου και δημιουργούν περιβάλλοντα με ημερομηνία λήξης, άχρηστα και ασήμαντα. Αντίστοιχα, τα μοντέλα συμπεριφοράς και πρόσληψης του φυσικού φαινομένου παγιδευμένα σε αυτή την επιθυμία για κυριαρχία πάνω στη φύση εγκαθίστανται στη συνείδηση του κόσμου με τη μορφή επιθυμητικών ψευδαισθήσεων.

Η φύση εύπλαστη και εκλογικεύσιμη υπακούει σε κάθε σχεδιαστική μονοτροπία. Εκλαμβάνεται ως αντικείμενο που προσφέρεται για χρήση, ενώ ταυτόχρονα υποβιβάζεται στο επίπεδο του υπηρέτη του ανθρώπου, υπηρέτη ενός σύγχρονου Ροβινσώνα.

Της αναγνωρίζεται αξία μόνο όταν εμφανίζεται υποταγμένη στην οποιαδήποτε ειδυλλιακή αναπαράσταση, όταν προεικονίζει επίγειους παραδείσους ή με άλλα λόγια μόνο όταν αυτονομείται από κάθε κοινωνική αναφορά, όταν αποκόβεται από το φυσικό και κοινωνικό γίνεσθαι. Η συλλογική τότε επιθυμία για κυριαρχία επάνω της μοιάζει να αναπαύεται ικανοποιημένη, αντλώντας ψευδαισθήσεις βεβαιότητας από χιμαιρικές φαντασιώσεις - ουτοπίες. Χιμαιρικές φαντασιώσεις όπου το τραγικό στοιχείο απουσιάζει. Ουτοπίες στις οποίες η τραγικότητα εξοβελίζεται, αποσιωπάται, δε συμμετέχει. Απωθείται και εκλογικεύεται. Ξορκίζεται. Ανυπάκουη σε κάθε κριτήριο επαλήθευσης, η ουτοπία είναι μάλλον αυτή που επαληθεύει το παν. Και είναι αυτή που ανοίγει το δρόμο σε κάθε αποσπασματική και ναρκισσική ανάγνωση του τοπίου και της υπαίθρου.

Ο ελληνικός χώρος είναι ο κατεχοχόν χώρος όπου οι λέξεις φύση και ουσία εμφανίζονται ταυτόσημες και σημαίνουν μετοχή στο είναι. Η νοηματοδότηση ως εκ τούτου της υπαίθρου δεν μπορεί να αναζητηθεί πέρα και έξω από τη νοηματοδότηση αυτής της ίδιας της ύπαρξης. Η μετοχή στο είναι δεν αντιπροσωπεύει ένα δεδομένο τι, αλλά ένα ενεργούμενο πώς. Που σημαίνει ότι η πραγματικότητα συγκροτείται με τη μετοχή του ανθρώπου σε αυτήν. Ο άνθρωπος καλείται να μετάσχει σε έναν τρόπο (πράξη) σχέσεων που θα οδηγήσουν προοδευτικά στην υπαρκτική «μετάβαση» από το άτομο στο πρόσωπο.

Ο Γιώργος Τριανταφυλλίδης είναι επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

ΒΟΙΒΗΙΔΟΣ ΜΝΗΜΕΣ.

ΕΛΕΝΗ ΚΟΒΑΝΗ
ekovani@hotmail.com

Η ιστορία ενός οικοσυστήματος ταυτίζεται με την ιστορία της σχέσης των φυσικών του στοιχείων με τον άνθρωπο· με τους διαφόρους εκεί τρόπους της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης, με τις μορφές εν τέλει οικειοποίησης από την ανθρώπινη κοινότητα του περιβάλλοντος χώρου. Η οικειοποίηση αυτή αποκρυσταλλώνεται σε συγκεκριμένες μορφές υλικού και κοινωνικού βίου μέσα στο χρόνο και στο χώρο. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε για κάθε οικοσύστημα το πώς αυτή η οικειοποίηση εμπλουτίστηκε διαχρονικά από ίδια συμβολική εμπειρία, πριν την απογύμνωση, την απομάγευση - κατά την βεμπεριανή έννοια - των φυσικών στοιχείων από την οιονεί εγγενή αισθητική τους δυναμική και την κατάληξή τους συχνά σε απλά επιχειρηματικά αθύρματα της κερδοφόρας τεχνολογίας και της -στερημένης από την αίσθηση του πέρατος- σύγχρονης αναπτυξιακής λογικής. Όπως σε κάθε οικοσύστημα, έτσι και στο λιμναίο της Κάρλας, στην καρδιά της -βοιβηϊδίας εδώ- συμβολικής ταυτότητας, φωλιάζει κάποιο κύριο φυσικό και σημαίνουν χαρακτηριστικό μέσα στο οποίο αντικατοπτρίζονται αλήθειες για τη σύνολη υγεία, σε δεδομένη χρονική στιγμή, του λιμναίου τούτου τοπίου. Με αφετηρία την προσπάθεια ψαύσης του σημαίνοντος αυτού θα υπογραμμίσουμε βασικές στιγμές της βιωματικής σχέσης του ανθρώπου και του λιμναίου αυτού τοπίου, πριν και μετά την αποξήρανση της Κάρλας. Τα δεδομένα είναι αντλημένα από πρωτογενές υλικό επιτόπιες έρευνας σε παρακάριες κοινότητες και άπτονται του αντικειμένου των διαφόρων μορφών μνήμης: οπτικής, ακουστικής, γευστικής, οσφρητικής· και των ιδίων εκφράσεων αυτών. Η όλη προσέγγιση θα γίνει με αναφορά σε σύγχρονες φιλοσοφικές αναζητήσεις γύρω από τη θεματική της "ευθραυστότητας του προσώπου", καθώς και αυτήν των νέων ηθικών ευθυνών έναντι των πρωτόγνωρων κινδύνων στα οποία εκτίθεται κάθε ζωτικό στοιχείο ζωής.

Η Ελένη Κοβάνη είναι αγροτική κοινωνιολόγος και Διευθύντρια Ερευνών στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΥΠΑΙΘΡΟΣ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ. ΜΑΚΙΣΤΟΣ - ΑΘΗΝΑ - ΜΑΚΙΣΤΟΣ - ΑΘΗΝΑ - ;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ
kolonos@tee.gr

Η Μάκιστος, οικισμός του σημερινού Δήμου Ζαχάρως, αναπτύχθηκε ως αγροτική εγκατάσταση στα τέλη του 18ου αιώνα, παρήκμασε υπακούοντας στην αστικοποίηση του 20ου αιώνα, πρόσφατα ανέκαμψε, και τέλος υπέκυψε ξαφνικά, υποδεικνύοντας μια δυσοίωνα εξέλιξη της σχέσης πόλης-υπαίθρου για τον 21ο αιώνα.

Η ιστορία της Μάκιστου εικονογραφεί την τυπική μεταπολεμική «έξοδο» των αγροτικών πληθυσμών -κατάρρευση των τοπικών αγροτικών κοινωνιών και των οικιστικών εγκαταστάσεων μετά το 1950- η οποία ακολουθήθηκε από μια οιονει «επάνοδο», όταν μετά το 1985 η «επιστροφή στη φύση» εκδηλώθηκε ως περιοδική ή μόνιμη μετακίνηση αστικών πληθυσμών προς την ύπαιθρο. Στην τελευταία δεκαετία του 20ου αιώνα τα νέα δίκτυα μεταφορών και επικοινωνιών επέτρεψαν την κατάλυση καθιερωμένων ορίων στη χρήση και την νοηματοδότηση του φυσικού χώρου. Ύπαιθρος και πόλη τείνουν προς ομογενοποίηση δομών και μορφών, συνυφασμένες σε ένα εκτεταμένο δίκτυο αραιής πυκνότητας, όπου η κατοίκηση είναι διπλή -ή πολλαπλή. Και οι δύο τόποι διεκδικούνται εξίσου για την ικανοποίηση των αναγκών ενός πολιτισμού που απαιτεί ολοκληρωτική κατοχή και χρήση κάθε σημείου του φυσικού χώρου.

Θεωρητικά η «επάνodos» από την πόλη στο χωριό ολοκληρώνει τον κύκλο. Όμως το καταναλωτικό ήθος της νέας αστικοποίησης εμπεριέχει επικίνδυνες αντιφάσεις. Εντελώς ξαφνικά, η ύπαιθρος καταρρέει για δεύτερη φορά, εξαιτίας μιας απρόσμενης περιβαλλοντικής καταστροφής, η οποία συντελέστηκε με τραγικό τρόπο στην περίπτωση της Μάκιστου -όπως και πολλών ακόμη οικισμών- το καλοκαίρι του 2007 στην δυτική Πελοπόννησο και αλλού στην Ελλάδα.

Ένα τρίτο βήμα πλέον επαναλαμβάνει την παλινδρόμηση προς την πόλη, με απελπιστική επιστροφή στα αδιέξοδά της.

Υπάρχει άραγε εναλλακτική λύση επιβίωσης για τον ραγδαία αστικοποιούμενο πλανήτη, εκτός από μια επικίνδυνα μάταιη «επιστροφή στη φύση»;

Η ΥΠΑΙΘΡΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΝΩΛΙΔΗΣ
kostman@uth.gr

Είναι πλέον κανόνας οι αναφορές στο ελληνικό τοπίο να έχουν την απόχρωση ενός επικήδειου λόγου. Η ανακοίνωση θα δοκιμάσει μια ερμηνεία αυτής της αίσθησης του ότι κάτι έχει πεθάνει.

Αν και η βάνουση κακοποίηση που όλοι διαπιστώνουμε στο περιβάλλον μας είναι ένα κατεξοχήν πολιτικό πρόβλημα, δικαιούμαστε να αναρωτηθούμε ποιες ήταν εκείνες οι προϋποθέσεις που επέτρεψαν την παγίωση τόσο καταστρεπτικών πρακτικών. Κάτι λοιπόν που είναι κρίσιμο να εξεταστεί είναι τα κοινωνικά και ψυχολογικά ερείσματα αυτών των στάσεων όπως διαμορφώθηκαν στην Ελλάδα κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες.

Σε αυτό το σύντομο διάστημα μια σειρά συγκυριών επέφερε την ραγδαία αναδιανομή του πληθυσμού στον ελλαδικό χώρο. Η τεράστια αγροτική έξοδος προς τα αστικά κέντρα δεν μετέβαλλε απλώς το δημογραφικό τοπίο της χώρας αλλά δρομολόγησε μια επιπλέον διαταραχή στο επίπεδο του συλλογικού ψυχισμού.

Οι συχνά βίαιες συνθήκες εκκένωσης της υπαίθρου στην μεταπολεμική Ελλάδα προσέδωσαν στην εσωτερική μετανάστευση τον διττό χαρακτήρα της εξορίας και της απόδρασης. Για να ανταπεξέλθει ο άνθρωπος της επαρχίας στα νέα δεδομένα έπρεπε να προβεί αμέσως στην ανασύνταξη των παραμέτρων και των συστημάτων αναφοράς της συλλογικής του ταυτότητας. Ότι συγκροτούσε το συμβολικό σύμπαν του θα αρχίσει να απωθείται χωρίς όμως την υποδοχή σε ένα νέο κοσμολογικό ορίζοντα που θα διασφάλιζε η ενσωμάτωση σε μια δομημένη αστική κουλτούρα.

Αυτό το μετέωρο καθεστώς θα καλλιεργήσει ένα συνδυασμό έλξης/άπωσης προς το φυσικό σύμπαν που όχι σπάνια θα εκτρέπεται σε μια μορφή μνησικακίας. Η υπαίθρος, παρά την όποια φυσιολατρική ρητορική, έγινε ασυναίσθητα και ένα είδος εχθρικής παρουσίας καθώς αντιπροσωπεύει εξ αντανάκλασεως μια σειρά από ψυχικές κακουχίες.

Μέσα στις συντεταγμένες τέτοιων συναισθημάτων θα εξεταστούν οι συλλογικές μας πρακτικές προς τη φύση και η σχέση μας με τα τοπία της υπαίθρου που κυμαίνεται ακόμα ανάμεσα στην δυσφορία και τον εθνικό αυτοθαυμασμό, ανάμεσα στην αδιαφορία και σε μια ψυχαναγκαστική τάση ιδιοποίησης και ταυτόχρονα τραυματισμού τους.

Ο Κώστας Μανωλίδης είναι επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ: ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΩΣ ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ, ΩΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΩΣ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑ.

ΝΙΚΟΣ ΞΥΔΑΚΗΣ
nikox@kathimerini.gr

Το τοπίο του Αρχιπελάγους, φυσικό και ανθρωπογενές, βρέθηκε στα θεμέλια μιας μυθολόγησης του νεότερου ελληνισμού, κυρίως μέσα στις θεωρητικές και καλλιτεχνικές επεξεργασίες της Γενιάς του '30.

Η λιτότητα, η αρχαικότητα, η αισθητική του ελαχίστου, στα νησιά του Αιγαίου Πελάγους, και ιδίως στις Κυκλάδες, αποτέλεσαν το προνομιακό πεδίο για την εμπέδωση ενός ελληνικού μοντερνισμού – πολλώ μάλλον που σε αυτά τα τοπία αναγνώρισαν το κλασικό, το διαχρονικό και το υπερβατικό, επιφανείς στοχαστές του 20ού αιώνα, όπως ο Χάιντεγκερ, ο Καμύ, ο Λε Κορμπιζιέ κ.ά. Το Αρχιπέλαγος για τους Έλληνες είναι η ύλη της νοσταλγίας, είναι το νοσταλγούμενο που χάνεται, είναι πηγή αυτοσυνειδησίας, εξιδανίκευσης και υπεραναπλήρωσης, είναι ο ναός της ταπεινής ύλης, είναι η μεταφυσική σύλληψη του εξόχως φυσικού – είναι ένυλο και άυλο, πραγματικό και επινοημένο, υπάρχον και φθίνον. Και τώρα είναι εμπορεύσιμη ύλη.

Πρώτα πουλήθηκε η αγνότητα, η γραφικότητα: ακροθαλασσιές, εκκλησίτσες, μαζί με ρυτιδωμένους αγρούς ανθρώπους. Τώρα ο τουρισμός παίρνει όχι μόνο το υλικό τοπίο, αλλά και τη συνοδό μυθολογία, ό,τι κατασκεύασαν οι λόγιοι και οι εθνοπατέρες, και το πουλάει en bloc: φυσικό κάλλος και ιδεολογική κατασκευή. Ένα μοναδικό προϊόν για niche markets.

Ο Νίκος Ξυδάκης είναι κριτικός τέχνης και δημοσιογράφος, αρχισυντάκτης στην εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ.

